Sjun nop junetik

Libro del adulto

Modelo Educación para la Vida y el Trabajo

MIBES 1

MEVyT Indígena con Español como segunda lengua

Ya xjachon ta snopel sk'oponel sok sts'ibayel jun ta jk'op. Bats'il k'op

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Tseltal

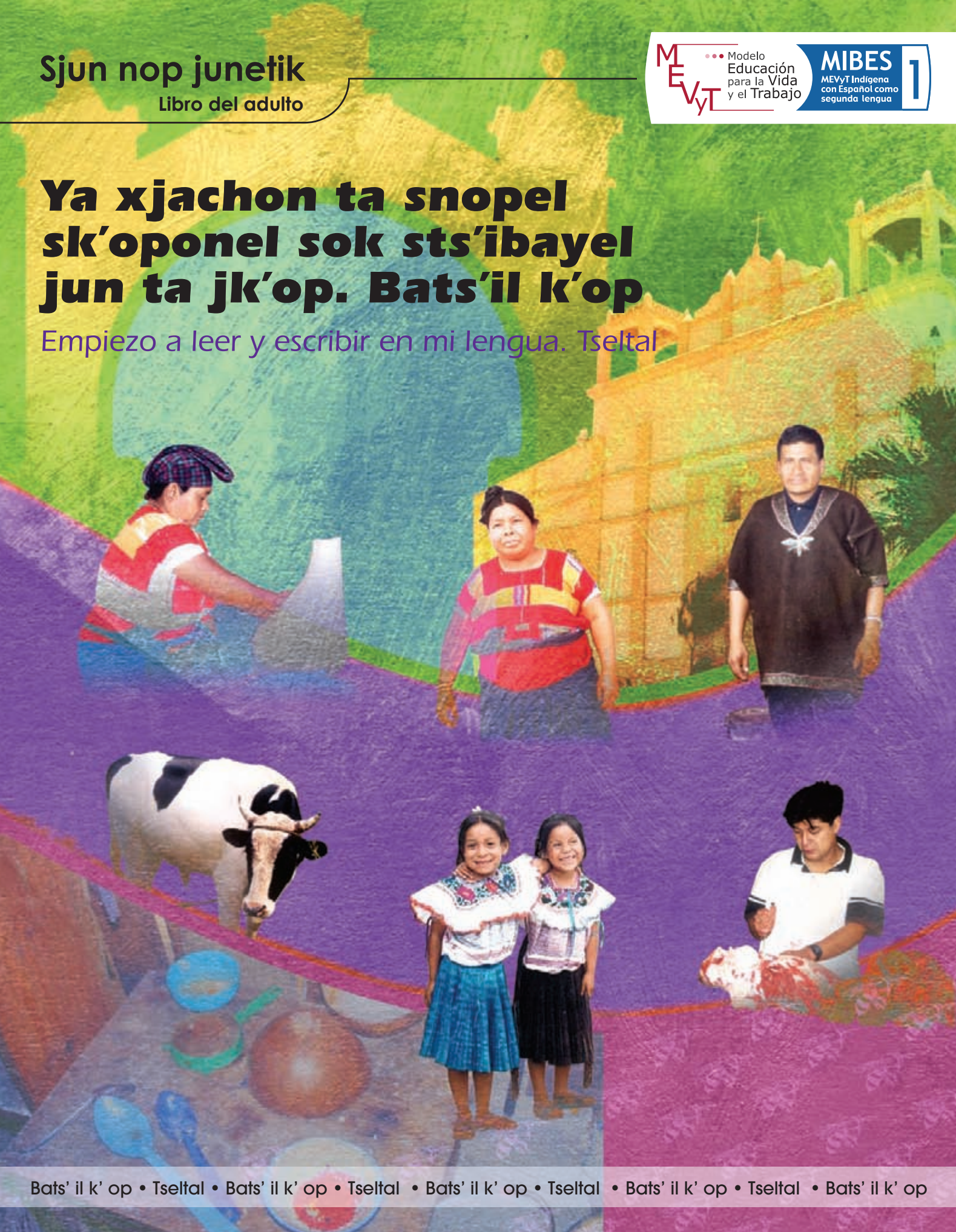

Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op

MEVyT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

Créditos a la presente edición

Coordinación académica
Javier Yau Dorry

Autoría
Ramón Vázquez Cruz
Javier Yau Dorry

Compilación y sistematización de contenidos
Javier Yau Dorry
Miriam E. González Gutiérrez
Adriana Medina López

Traducción y corrección de contenidos
Ramón Vázquez Cruz
Norma Hernández Gómez

Asesoría y revisión técnico-pedagógica
Elisa Vivas Zúñiga
Guillermina Duarte Hernández
Liv Kony Vergara Romaní

Captura y propuesta de diseño
Horacio Pérez Consospó

Coordinación gráfica
y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Diseño gráfico y diagramación
Ricardo Rodolfo Figueroa Cisneros
Abraham Menes Núñez
Norma García Manzano

Fotografía
Julio César Maza Solís

Agradecimiento
Este módulo ha sido el producto de una intensa jornada de talleres para el desarrollo de los saberes comunitarios, relacionados con temas como el ambiente, la alimentación, la vestimenta, las fiestas tradicionales, la identidad y las historias locales de los pueblos hablantes de lenguas indígenas. Por esta razón, a los docentes y asesores bilingües tseltales que participaron en su elaboración, les expresamos un agradecimiento y reconocimiento por su entrega y compromiso, y por compartir el alfabeto y la lengua tseltal.

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Tseltal. MIBES 1. Libro del adulto. D. R. 2004 ©Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140.
Segunda reimpresión 2010.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*. Obra completa: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua:* 970-23-0500-4
ISBN *Empiezo a leer y escribir en mi lengua*. Tseltal. MIBES 1. Libro del adulto.
Ya xjachon ta snopel sk'oponel sok sts'ibayel jun ta jbats'il k'op. Tseltal. MIBES 1. Sjun nop junetik: 970-23-0697-3

Impreso en México

Bin ay ta yutil tsobjibal k'opetik

SJACHIBAL POJCH JUN I **TE JLUM K INALTIKE** 5

Sbabial chajpanbil jun 1
Te jlum ki nal banti ayon 9

Schebal chajpanbil jun 2
Yakalon ta skanantayel te jlum k inale 33

SCHEBAL POJCH JUN II **YAWALOTIK PAM LUM** 55

Sbabial chajpanbil jun 1
Te weel uchb alil 57

Schebal chajpanbil jun 2
Ja me jich jku jpak 75

Yoxebal chajpanbil jun 3
Ja katel 93

Schanebal chajpanbil jun 4
Te ski n jlumal 111

Yoxebal chajpanbil jun 5
Ja' jich ya scholik ta alel 129

Swakebal chajpanbil jun 6
Ja' jichon ito 150

Sjukebal chajpanbil jun 7
Ya xk'opo a'yanotik sok te yantik kersanuetike 170

Sjachibal pojch jun I

Te jlum k'inaltike

Te bin ya xbajt tajtik ta nopel:

ya sk'opon te nop junetik te bin ut'il chapal te pasbil ta pojch jun, ya me xju' yu'unik ta spasel:

- Scholel ta alel sok ya yalik sk'op ya'ayejik, bin ya sna'ik ta sjolik sok ta yo'tanik.
- Scholel ta ilel te tut k'op bokaletik te ts'ibabil ta p'alap'al k'opetik; jich nix ya spasik sts'ibayel lok'onbaetik sok tut k'opetik.

K’anbeya te nop junetike yakuk slok’tay sbaik.

Ja' jbiil

Ja' jlumal

Ja' jmuk'ul lum

Jich x-awalbey te nop junetike yakuk sts'ibay te bin ya sk'an yal te june sok yakuk yalbat sk'op ya'ayejik te bin snopoj ta yo'tan te ya sk'an snope, ya me ats'ibabey ta yaxal bonbil lejchel te', ya me x-awalbey te yakuk sk'ain slok'tayel ta jochol jisbil te k'op a'ayejetik ts'ibabile.

ts'ibaytik

Estado _____

_____

Bin yak ak'an anop _____

_____

_____

Sjachibal chajpanbil jun 1

Te jlum k'inal banti ayon

Cholaik ta alel te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te bin tulan sk'oplal la acholike.

Te bin jna'otik...

Te jlum k'inal banti ayon

Te jlumal banti kuxulon, ta spat xujk ay bayel te'ak'etik jich bit'il: ak', taj, chij, tim, ts'elel, lamte', ji'te' k'ante', saan, chikinib; ja' nix jich ay awal ts'unubiletik te ya jtuunbeytik te sit, bit'il narax, elemux, manko, on, turisna, pata, ja'as, ja' xan jich bit'il ay pajch', lo'bal, sok yantik xan chi'paj ya yak' ta jlumal.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

Pisil te te'ak'etik bayel ya xtuun ku'untik ta kuxlejaltik, jich ay lek te ya xju' jwe'beytik ya'binal sok sit, ay jich xan lek yu'un ya tuuntestik te ja'mal pox, sok bayel ya xtuun ku'untik ta kuxlejaltik te te'ak'etike.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

ENCINO, M. Alejandro C. Jachen ta Emiliano Zapata
GÓMEZ, G. Juan jachem ta Cruzton
GÓMEZ, P. María jachem ta Amatenango del Valle
LÓPEZ S. Antonio jachem ta Chixtontic, Tenejapa
MORENO, M. Felipe jachem ta San Pedro Buena Vista

- Banti jich awiloj te ts'ibabil k'op jun ja' ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'ayej.

ak’

sit

ts’elel

te’ak’etik

Yu’un ya xk’opo a’yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts’ibabil k’op june.
- Bintik te’ak’etik ya yal ka’aytik te ts’ibabil k’op june.
- X-awalbey cha’ chajp sbiil te’etik sok cha’ chajp sbiil chi’paj.
- Bin ya kiltik ta lok’onbaile.
- Ja’bal jich lum k’inaltik li’ ta banti kuxulotik te bit’il yakal kilbeltike.

X-ak’oponbey te bin ya sk’an yalbotik te bin yakal sjojk’obelotik te ts’ibabil k’ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok’onbail, ta slajibal k’op, x-ak’oponbey ta tulan sok ta k’unk’un ja’i p’alap’al k’opetik ts’ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k’opetik bit’il: a, i, e.

Ta spat xujk jlumal ay bayel te'ak'etik jich bit'il: ak' sok ts'elel.

Ay awal ts'unubiletik te ya jtuunbeytik sit.

Bayel ya xtuun ku'untik ta kuxlejaltik te ja'mal poxe.

K'oponbeya ta stojolik te nop junetik te bintik ts'ibabil li'i sok ta spatilal yakuk sjokinat ta sk'oponel, ya me yil te bin ut'il ts'ibabil te p'alap'al k'opetik pasbilik ta tsaje.

ak’

taj

chij

tim

te’ak’etik

K’anbeya te nop junetike, yakuk yilik nail te lok’onbaile, tey abi k’oponbeya te sbiil ta juju chajp lok’onbaile, yakuk xjach yil te bin ut’il yich’oj ts’ibayel te tut k’opetik a i e sok bin ut’il xk’opo ta p’al k’op, ta spatilal yakuk sk’ainik sbonel te tut k’opetik.

Ana'obal stojol...

Chuktilabil ta ak' te wol naje.

Kich'tik ta muk' te tut taj ch'iemike.

K'anikix sit te pejt alaxax.

Ja' ya jtuuntestik ta sts'unel te tim yu'un ta ti' ts'akamtik.

Ya ya'bey yaxinal kajpel te ts'elele.

Te te'ak'etike ya sk'an kanantayel.

K'oponbeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoyinat ta sk'oponel, yu'un tey ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opojuk a'yanuk tul, cha' ox tul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'ayejul te bin ts'ibabil k'opetike. Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'opalal te la yich'ix alele.

a

Toyol te taje.
Muk' yaxinal te saane.
Chi' te alaxaxe.

i

Te te'etik ay ya'binal sok sit.
Ya si'intik te chikinib.
Ya lo'tik te turisna.

e

Paj te elemuxe.
Ay ta ja' te pex.
Bayel mutetik ta naj.

Nail yakuk yil sok sk'opon te tut k'opetik **a i e** te ay ta k'exanil, ta patil ak'a slej banti ay pajal ta ilel sok te tut k'opetik ta ban ts'ibabil a'ayejetik, ya me sjoytilay ta pasel, jich x-awil bit'il pasbilix ta sbabial.

Yakal jna'bel sbaj lek te jlum k'inal banti kuxulone

Te yawal jlumal ya skoltayik chambalametik ta snaj, bit'il me' mut, tat mut, tut mutetik, pex, tuluk', ts'i', mis, chitam, t'ul, jich xan ay chambalametik bit'il kawu, wakax, buro, mula. Ja'i chambalametik ito ya jtuuntestik ta kuxineltik.

Ta banti ay muk'ul te'ake'etik ya kiltik tsoylajanik schambalamil k'inal, jich bit'il max, bats', chan, choj, uch, chuch, me'el, ay xan te bit'il: chij, t'ul, baj, ib, ja' nix jich ay te ja'mal mutetike, bit'il pan mut, puyuch', tunserek', pex, sok yantik xan chambalametik, ja'malmutetik.

Ta muk'ul ja' tey k'uxulik ch'ul chayetik, tut masan, nep', puy, ja'ik ito ma' xju' xkuxinik ta jamalal k'inal.

Li' ta jlum k'inaltik ay muk'ul ja', uk'um, lok'em ja', pampam ja', ts'ajil ja', ta kuxineltik ta ora ini ayix k'oem nitbil ja' ta jnajtik. Te ch'ul ja'e bayel ya xtujunik ta kuxlejaltik, ta skuxinel chambalametik sok ja' nix jich ta stojol te te'ak'etik.

Jich yu'un te ja'e ja' ya yak'obotik kuxineltik, jich bit'il ek te lume, te ik'e, te k'a'ale, ja'ik ito ya yak'botik kuxlejaltik.

K'oponbeya ta tulan stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati yayal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaik ek.

- Bin **a**jil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june.
- Bin y**a** sk'an ya jpastik yu'un ma' xlaj tup'ik ta kuxlejaltik te bin ay ta lum k'inale.
- Bin yu'un te yakal ta yanijel te kuxlejaltike.
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op junetike.
- Bin chujkul laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya sk'an jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxlejaltik.

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

Yu'un spasel ta naj

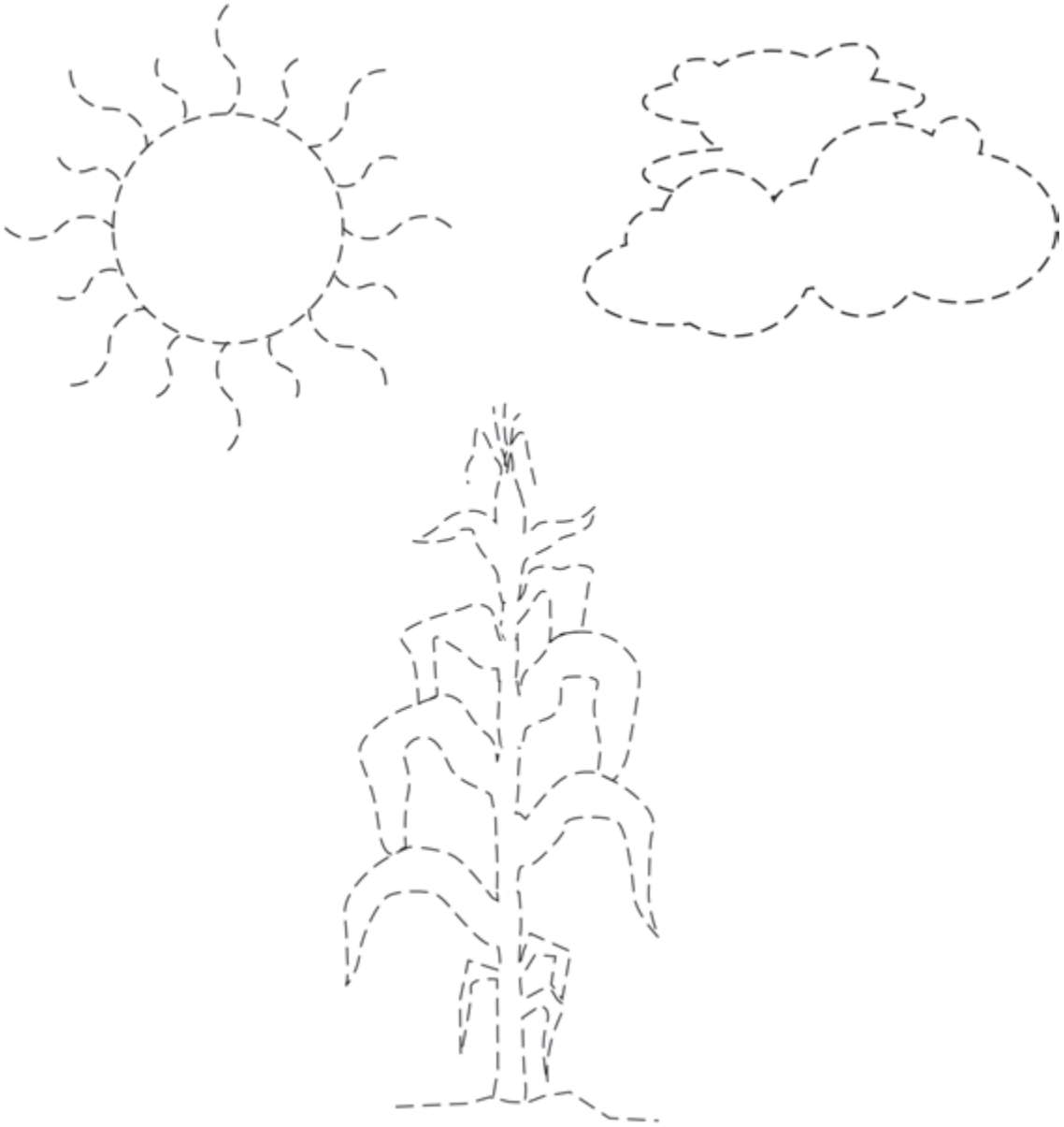

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk slajinik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

narax

max

ts’i’

mis

elemux

itajetik

te’etik

chay

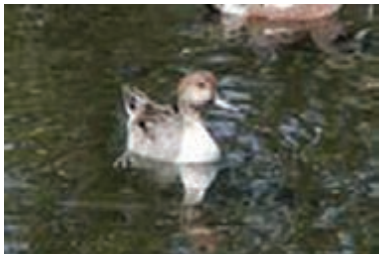

pex

Ila awil te lok’onbaetike sok x-ak’oponbey sbiil ja’ik te bintik nakatik ta yalanile, yu’un jich sbiil.

Albeya te nop junetike yakuk ya spas ta snaj te slok'tayel jun, ja' chikan te bin ya smulanik spasel.

te ji taj tim nej tan

a	e	i	A
E	I	l	n
m	t	j	x
L	N	M	T
J	X	O	u

Yakuk set'tiklantik te tut junetik, sok ya me sk'an yixtalan che' oxe welta slap'tilan yu'un jich xnojp yu'un yilel a te nop junetike.

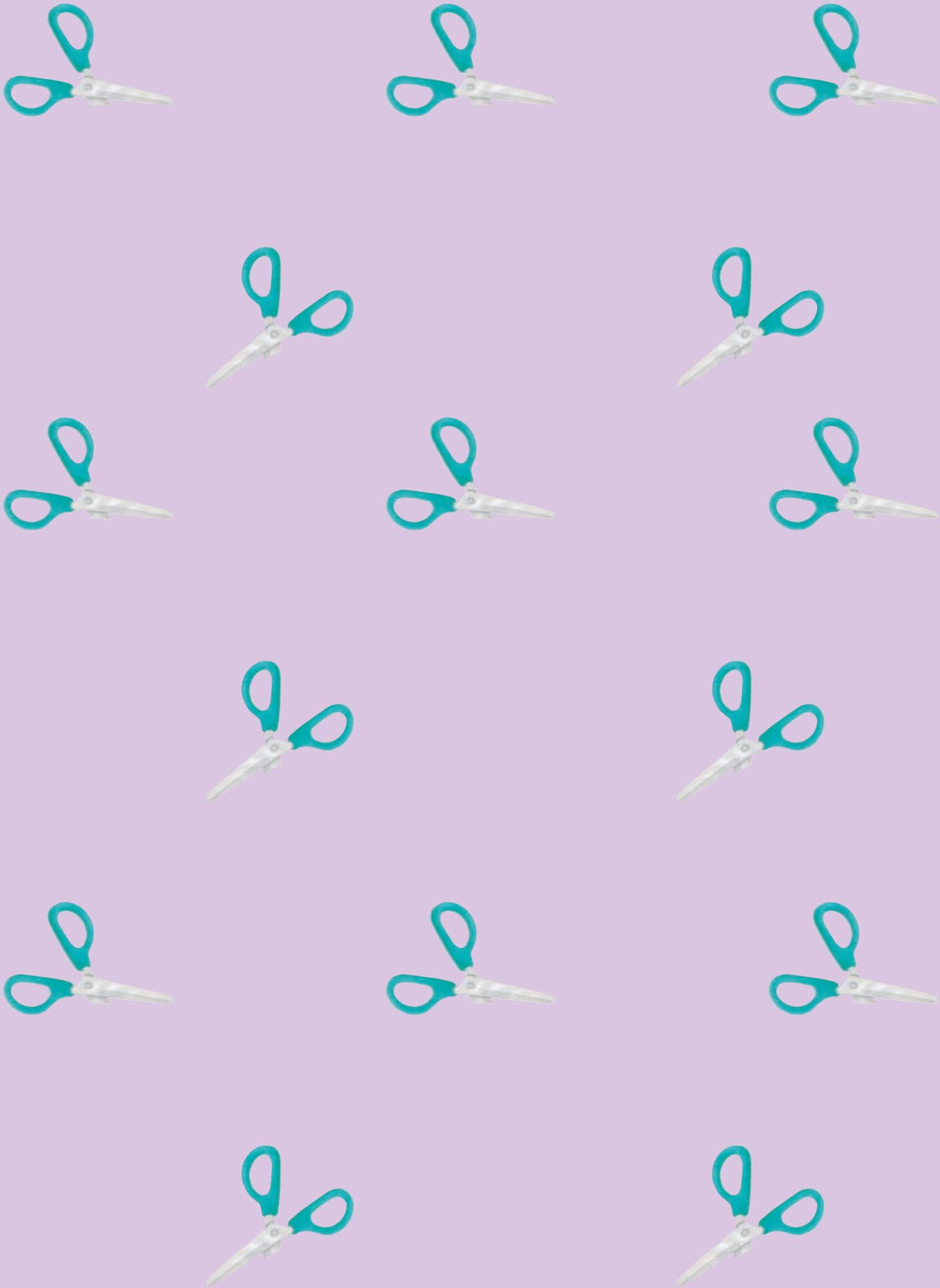

a	e	i	A
E	I	l	n
m	t	j	x
L	N	M	T
J	X	O	u

Yakuk set'tiklantik te tut junetik, sok ya me sk'an yixtalan che' oxe welta slap'tilan yu'un jich xnojp yu'un yilel a te nop junetike.

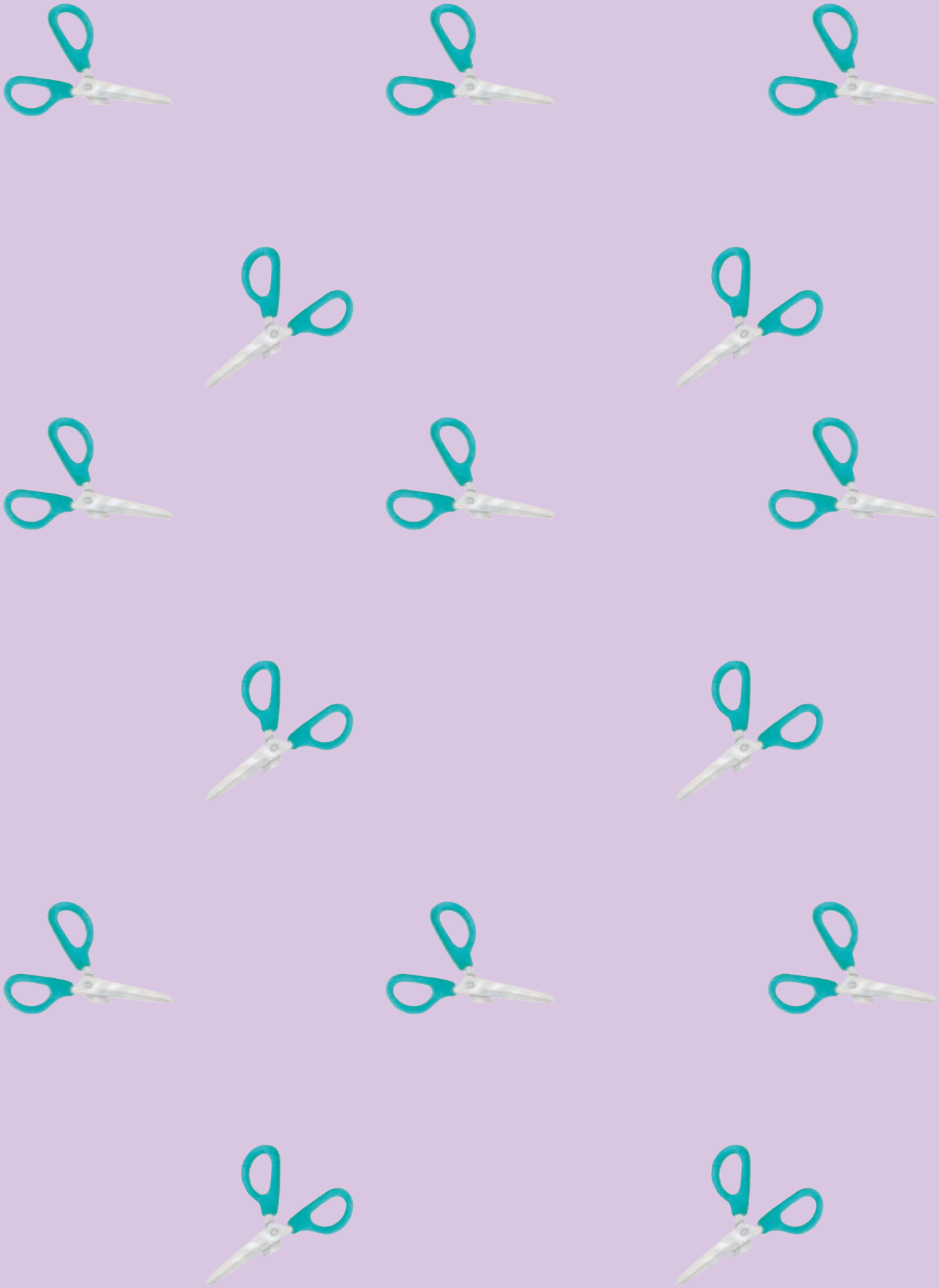

Antun	ixim	ts’elel	ajan
nan	lum	Ixim	Ejchen
Xik	jonon	tim	mam
Tim	Maruch	Nan	Lum
ul	oxom	Xun	Jos

Yakuk set’tiklantik te tut junetik, sok ya me sk’an yixtalan che’ oxe welta slap’tilan yu’un jich xnojp yu’un yilel a te nop junetike.

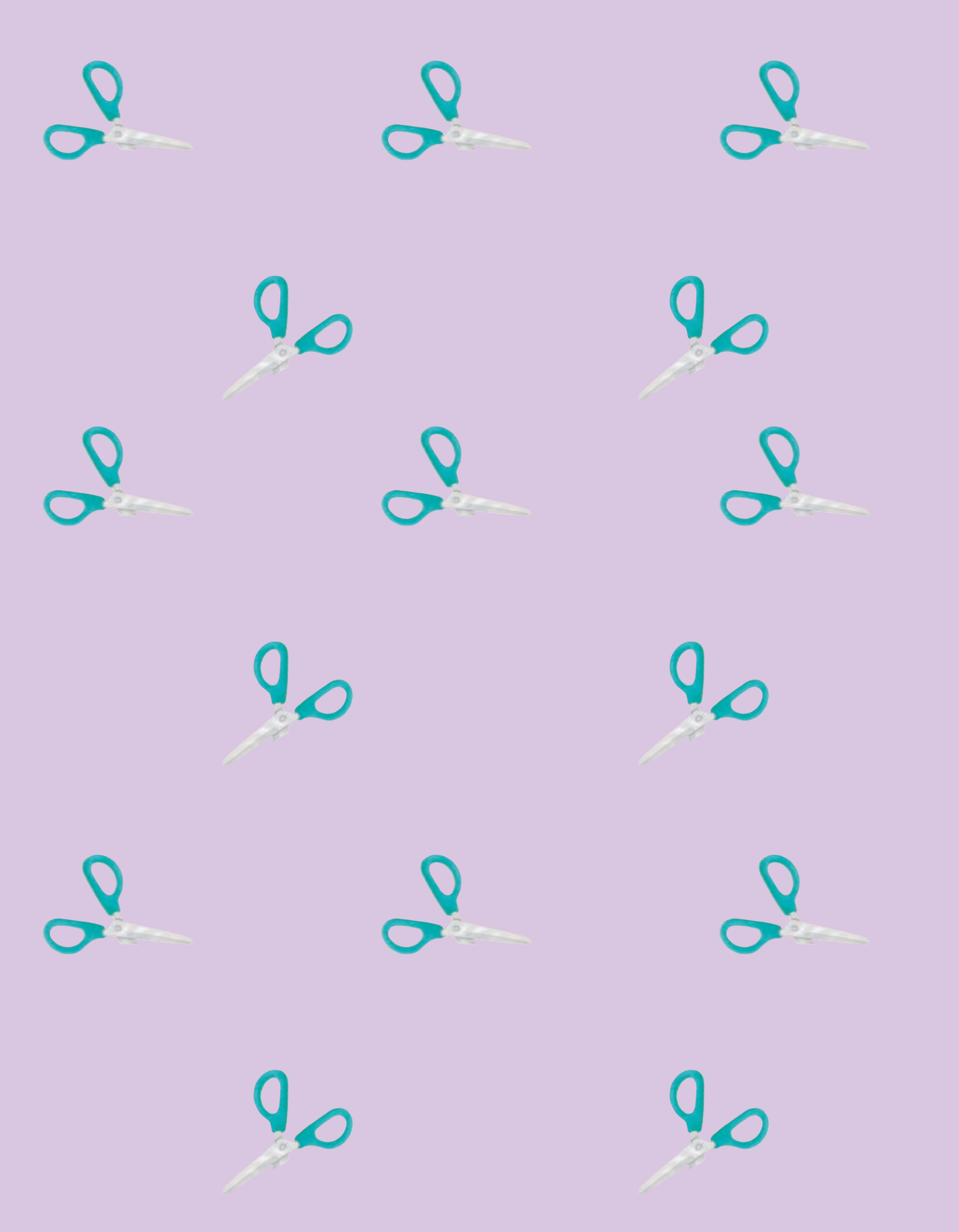

A	B	Ch	Ch’	E
I	J	K	K’	L
M	N	O	P	P’
R	S	T	T’	Ts
Ts’	U	W	X	Y
		’		

Yakuk set’tiklantik te tut k’opetik yu’un ya spaj ta ilel bin ut’il ts’ ibabil ta yelaw sok ta spat, jich ya xjach snop yilel te tut k’opetik ya xtuun ta ts’ ibayel te bats’ il k’optike

e	ch’	ch	b	a
L	k’	k	j	i
p’	p	o	n	m
ts	t’	t	s	r
y	x	w	u	ts’

’

Vakax

kawu

pajch’

is ak’

tuluk’

Ak’beya staj sbaj sok te lok’onbailetik ta ay ta awa’el sok ta ak’exane ja’ chikan banti jich snujp’in staj sbaj ta ilele.

ts'ibaytik

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito: **Yakalon ta skanantayel te jlum kinale** sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Schebal chajpanbil jun 2

Yakalon ta skanantayel te jlum k'inale

Cholaik ta alel te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te bin tulan sk'oplal la acholike.

Te bin jna'otik...

Te banti kuxulon ya jkanantay

Te jlumal banti kuxulon ja' sbijil ya'altsemen, slumal Chilon, te in lume lom t'ujbil.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

Pisiltik te yajwal lum li' kuxolotike, na'otik te bit'il te te'etik ya yak'botik te ik', ja'al, ja' nix jich te ya'binal te'ak'etik ya jtujuntesbeytik yu'un te lume ja' ya ya'bey slekilal.

Bayel ta pam lumetik, ya kiltik te ayik ta sts'etel te te'etik jich yu'un ja' xanix tut ch'ul te'ak'etik ay.

Te k'ayemaltik ku'untik to xan li' ta jlumatike ja' me te tsobel sok yich'el bael ta yawil te k'apale ja' te takin ya'binal te', te spat sit te'etike, k'a'al chi' paje sok te bintik ya xkom jilel yu'un we'el kuch'baltike ya xtuun yu'un slekil lum k'inal. jich yu'un ya kanantaytik lum k'inal sok ato.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, Ja' spasojik te:

GIRON, S. Javier E. jachem ta Chilón
HERNANDEZ, L. Esteban jachem ta Cuauhtémoc
TOBILLA, H. Emilio jachem ta Ejido Jol-tulijá
AGUILAR, D. Alfredo S. jachem ta Rio Muquil
ENCINO, M. Alejandro jachem ta Emiliano Zapata
GÓMEZ G. Juan jachem ta Paraje Cruzton

- Banti jich awiloj te ts'ibabil k'op jun ja' ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

kuxulon

na'otik

lumetik

ch'ul te'ak'etik

Yu'un ya xk'opo a'yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june
- Bintik ya yabotik te te'etik
- Bin ya kiltik ta lok'onbaile
- Ja'bal jich lum k'inaltik li' ta banti kuxulotik te bit'il yakal kilbeltike

---

X-ak'oponbey te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: o, u.

Te lumal banti kuxulon lom t'ujbil

Na'otik te bit'il te te'etik ya yak'botik te ik', ja'al

Ta pam lumetik ya kiltik te ayik ta sts'etel te te'etik

Ya jkanantay teul m k'inal

Ayon ta sk'uxultayel te cuh' l te'ak'etik

Yakuk ak'oponbey te nop junetik te k'op a'yej ts'ibabile, ta patil ya me sbonik te tut k'opetik o, u.

Ana'obal stojol...

Li' ta banti kuxolon lom bayel chambalametik

Te jme'tatike ayik ta sk'uxultayel te sk'inalike

Na'otik te ya sk'an kanantayel te te'ak'etik

Ay bayel muk'ul te'etik ta jlum k'inal

Banti ayon spisil lek te lumetik yu'un kawal jts'unubtik

K'oponabeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik ta stojol te nop junetike, ta patil yakuk sjoinat ta sk'oponel, yu'un te ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opo a'yanuk tul, cha' oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike.

Wokol jkuxlejaltik ta jlum jk'inaltik

Bayel ta pam lum te bit'il ya schik'ik te ya'telik k'alal yu'un ya sts'un sk'alik. Ay ma' xyilik, ya xlok' k'ajk' yu'unik.

Jich nix xan, ay mach'a jich te ya sch'ojtiklay te k'apaletike, bit'il: yawil uch'balil, sts'ubil limeta, pojch nailo, ja'ik ito ma' ajk'uk xtup' ta lum, tey yu'un lum to bael ya xjach sts'ilaj te lum k'inale.

Yu'un ya jkanantaytik te jlumaltik jich yu'un ya sk'an kiltik te jk'apaltike, banti ya jtsobtik sok ya kuk kak'tik junuk nax ta yawil, ja' chikan bin k'apal yakalotik ta sch'ojel beel.

Ta ora ini ya jtuuntestik ta bayel te spoxil wamale, spoxil k'altike sok yantik xan poxetik sok ay ka'tejibtik te ya yuts'in sok slajinbey skuxlejal te te'tikil k'inale sok bintik ay ta skuxlejal te jlumaltike.

K'oponbeya ta tulan stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati yayal te ts'ibabil june, jich xal ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yalo ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaikek.

- Bin ajil ta joltik te ya'ayejul te ts'ibabil june
- Bin ut'il ya stak' jpastik yu'un ma' ayuk k'apal ta lumaltik
- Yabal xju' ku'untik stsobel sok schajpanel ta junax yawil te k'apaltike
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op junetike
- Bin schujkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxineltike

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

on

o jos

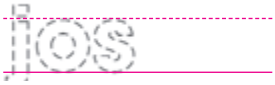

tojkal

u

u us

Uk’um

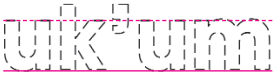

K’anbeya te nop junetike, yakuk yilik nail te lok’onbaile, te yabi k’oponbeya te sbiil ta juju chajp lok’onbaile, yakuk xjach yil te bin ut’il yich’oj ts’ibayel te tut k’op **O U** sok bin ut’il xk’opo ta p’al k’op, ta spatilal yukuk spasik sbonel sk’ain sts’ibay te tut k’ope, ta slajibal ya kuk pastik sbonel.

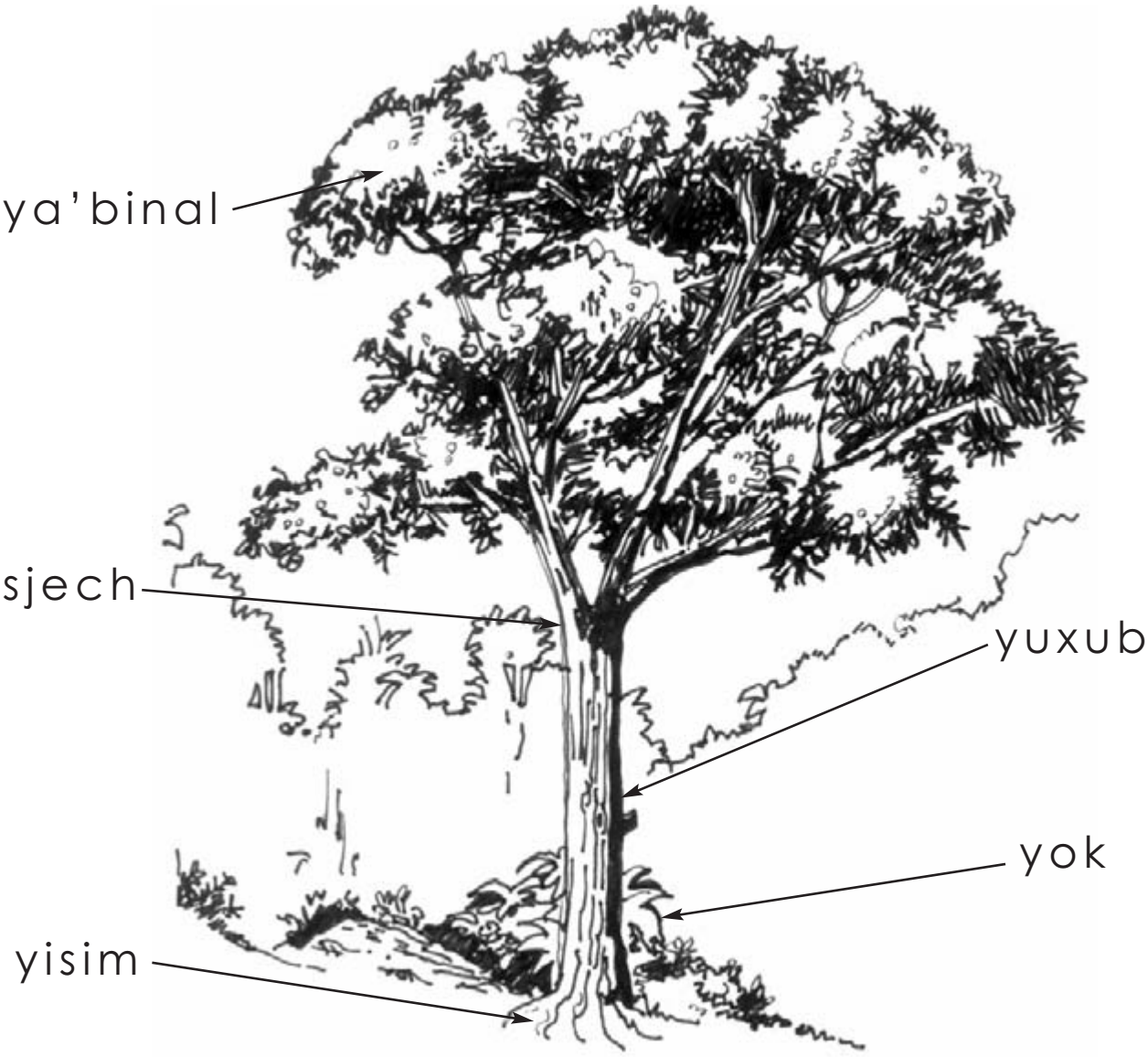

a i e o u

Albeya te nop junetik yakuk yilik te bintik ts'ibabil sbiil te tejk te'e yu'un ak'a snop yilel te tut k'opetik pasbil ta yalanil.

pastik sbonel

l	i	m		t	
	l		m		l
’	e	l	t	’	
	s		l		m
j		l	n	t	
s	p		x		l
	s		m	k	a

Albeya te nop junetik ya kuk spasik nail te tut k’opetik, ta patil ya kuk yil te bin ut’il pasbil te tut k’opetike.

ak	am	ajan	lam
xik	isim	ich	chil
sepel	nen	nej	nep’
oxom	kom	tom	kojtom
ul	luk	lujch	uman

Yakuk sett iklantik te alal tut junetik, sok ya me sk an yil ta cha jechwal bin util tsib abil yuu n jich xnojp yu un yilel a te tut k opetik **a,e,i,o,u,** sok kop onbeya yaa y.

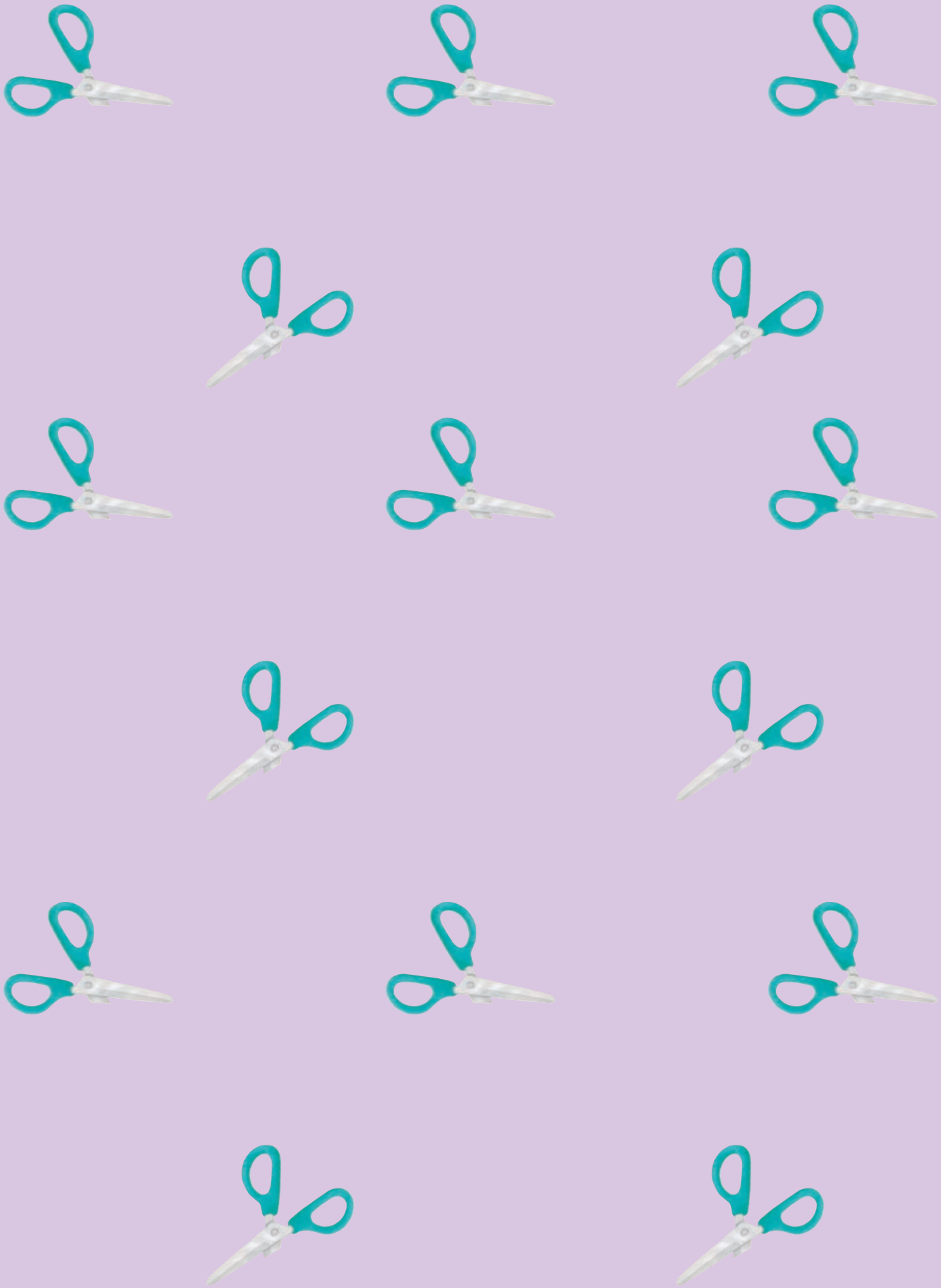

a	a	a	a
i	i	i	i
e	e	e	e
o	o	o	o
u	u	u	u

Yakuk set'tiklantik te alal tut junetik, sok ya me sk'an yil ta cha' jechwal bin ut'il ts'ibabil yu'un jich xnojp yu'un yilel a te tut k'opetik **a e i o u** sok k'oponbeya ya'ay.

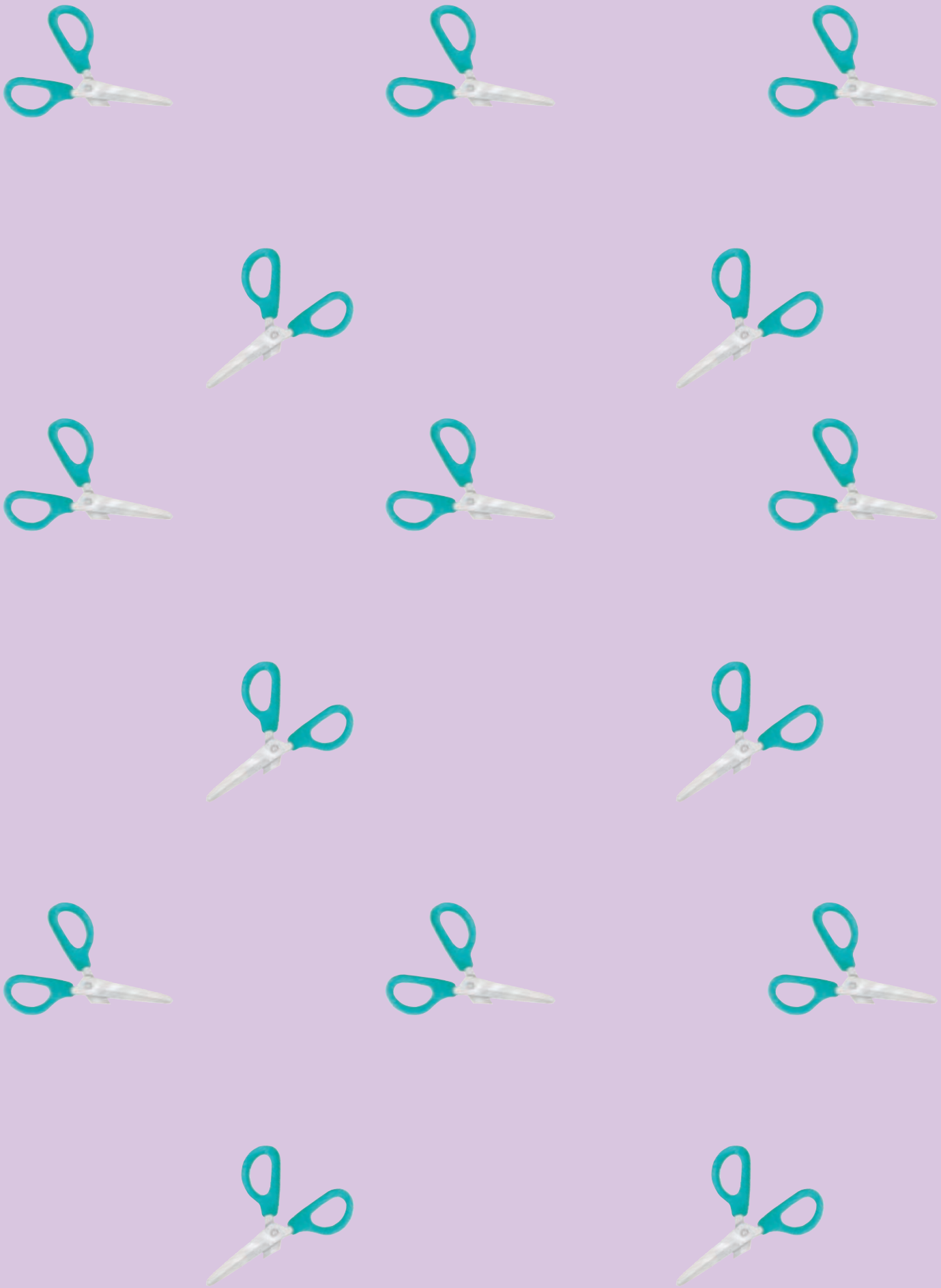

ja' jbiil

ja' jlumal

ja' jmuk'ul lum

Yakuk slok'tay bin yilel te slumal sok yakuk yak'bey yil sjo'tak te bin la spase sok ak'a k'opojuk cha' ox p'al sok.

wil
ben
xt'iret

te jonon

tut
ch'in
tsail

te alaxax

pamal
tenel
pajal

te jlumal

Nita ta sts'akel te k'opetik te ay ta awa'ele sok ta jechwale yu'un yak ya' ay stojol bin ut'il ya yal te k'op a'yejetik ts'ibabile.

- Te nopteswanejate junate, ya me achajpan ta cheb chebik te nop junetike, yu'un ya ajojk'obey: bin we'el uch'balil ya stuunik ta banti kuxulike, ya me sk'an yalbey sbaik ts'inuk.

- Yu'un, te nopteswanejate junate, ya me alej cha' chajp, jich nax ta tojlikel yak atsaj te nop junetike, yu'un ya yal sk'op ya'ayejik te bin laj yalbey sbaik sok te sjo'take.

- Ta slajibal k'op, ya me acholbey xan sk'oplal te bin k'op a'yej laj awa'ay bey stojol te k'opojik te nop junetik te ja'at ak' nop junate, jich bit'il ak'opojik ta stojol te we'el uch'balil la yalike.

waj

mut

alaxax

ti'bal

Ak'beya staj sbaj sok te lok'onbailetik te ay ta awa'el sok ta ak'exane ja' chikan banti jich snujp'in staj sbaj ta ilele.

sbabial yilel jbajtik te me nojpenix ku'untike.

- Ya bal jna' stojol te bin chapal ta pasel ta ts'ibabil june bit'il yakal kilbel bin ut'il ts'ibabil te k'ope.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Yabal xju' jna'bey sba bin ut'il ts'ibabilik ox chajp k'op a'yeje.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya kalbey sk'oplalil te bin ya sk'an yal te chajp ts'ibabil k'op jun te yich'ojix k'oponele.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya lej sok ya jojk'oybey ta stojol yantik jlumaltik te bin ma' jna'bey sbaj te k'op yakal kilbele.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jts'ibay te jbile.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jna'bey sbaj ta ilel te tut k'opetike (alfabeto) ta banti ts'ibabilik ta k'op a'yej.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jna' stuuntesel ta ilel te muk'ik tut k'opetike (mayúsculas) sok te tut k'opetike (minúsculas) k'alal ya kil ta pojch june.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya xju' ku'un yalel ta jk'op te bin tulanik ta ilel te k'op a'yej k'alal ya xbajt jts'ibay te k'ope.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jts'ibay jun k'op, ja' nax te ma' xk'ich' ta muk' te bin ut'il tuuntesel ya sk'an te tut k'opetike.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Te bin ya jts'ibaye lek chikan ta ilel.

  ☐ (yak) ☐(ma'uk)

Schebal pojch jun II

Yajwalotik pam lum

Te bin ya xbajt tajtik ta nopel:
ya sk'opon te nop junetik te bin ut'il chapal ta pojch jun, ya me xju' yu'unik spasel:

- Yilel sok snopel xan te tut k'opetike (consonantes) te ts'ibabil k'opetike.
- Yilel nail te k'op a'yejetike sok ya sts'akaytes ta k'op jun ts'ibabile.

ts'ibaytik

- Ya'antayel ta cha' oxp'al k'op te bintik k'opil ts'ibabil ta june.
- sk'oponel ts'ibabil jun sok scholel ta alel te bin ya sk'an ya yal te k'opetike.
- Ya me sts'ibay te sbiile sok te sjol sbiile.
- Ya me slok'tay sok sts'ibay te bin sk'an yo'tan ta spasel.
- Ya me sts'ibay k'op a'yej ja' chikan te bin ya smulan sts'ibayele.

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito: **Te we'el uch'elil** sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Sbabial chajpanbil jun 1

Te we'el uch'elil

Cholaik ta alel te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te bin tulan sk'oplal la acholike.

Te bin jna'otik...

Te we'el uch'elil

Te jlumal banti ayone spisil te ants, winik alnich'an, k'ayemik ta swe'el spisil te bin ya jts'unike, jich' bin ut'il chenek', sok te ixime.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

Ja' te chenek'e, ya xju' ta payel sok ujnin ch'um, ya xju' ta ch'ilel, ta juch' mal, ta pak'bil waj, xuxil waj. Ay bayal ta chajp te chenek' ya swe'ike jich bit'il ta unin chenek' sok xan ta takin chenek'.

Te sbak' ixime ya jtuuntik ta mats', ta waj, ja nix jich ya jtuuntestik yak'beyel swe'elin chambalametik sok jich bit'il mut, chitam, sok ts'i'.

K'alal yakal ta yijubel te k'altike ya xju' yich' we'el ta paybil ajan, ta wojbil ajan, ta ul, ta tombil waj, sok ta tsejib waj.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

MENDEZ, G. Felipe jachem ta San Pedro buena vista
MENDEZ, G. Macario jachem ta Bumilja
MENDOZA, G. Calixto jachem ta Linda vista Vesubio
GÓMEZ P. María jachem ta Amatenango del valle
MORENO G. José jachem ta El carmen

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

ants

chenek'

ixim

tombil waj

Yu'un ya xk'opo a'yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june
- Bintik ya yabotik te sk'oplal te we'el kuch'batike
- Bin ya kiltik ta lok'onbaile
- Ja'bal jich lum k'inaltik li' ta banti kuxulotik te bit'il yakal kilbeltike

---

X-ak'oponbey te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: l, m, n.

Te ants, winik, alnich'an, k'ayemik ta swe'el te bin ya sts'unike

Te chenek' ya xju' ta payel sok ta ch'ilel

Te bak' ixime ya jtuuntestik ta pasel ta mats' sok ta waj

K'oponbeya ta stojolik te nop junetik te bintik ts'ibabil li'i sok ta spatilal yakuk sjokinat ta sk'oponel, ya me yil te bin ut'il ts'ibabil te p'alap'al k'opetik pasbilik ta tsaje

Ana'obal stojol...

Te swe'el yuch'bal te lumaltike, ja'ik te chenek'e te ixime

Te banti jk'aleay ts'uno ch'um

Ya jwe' sok kalnich'an te juch' male.

Ya jch'ijtes kalak' ta naj bit'il mut sok chitam

Ta k'alal yakal ta ajanubel te jk'al ya jpas tombil waj jwe'

K'oponbeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoyinat ta sk'oponel, yu'un tey ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opojuk a'yanuk tul, cha' ox tul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'ayejul te bin ts'ibabil k'opetike. Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'opalal te la yich'ix alele.

Yan xan chajp we'elil

Te jwe'el kuch'eltik te jujun k'ak'ale ja' te chenek' sok te ixime. Te bok itaj ya jtuuntestike ja'ik me te ch'ume, ch'umate', ts'ul itaj, x-ek', ch'albok, sni' ch'um, sni' ch'umate', ts'inte', tsuy, ja' nix jich ya jwe'tik sok ta ti'bal, ta chenek', sok jich yantikbok itajay.

Te chi' paj ya jwe'tike ja'ik xan te lo'bal, mankoe, pajch', naraxe, elemux, ja'as, kaxlan lima, chu' lima, pata, on, turisna.

Yan xan chajp te we'el k'uch'baltik sok kalnich'antike, ay ox chajp te ti'bal ya jwe'elintike, ja'ik te ti'bal wakaxe, mute, tuluk'e, te chitame, te yan scha' chajpale ja'ik me te chambalam ya jtajtik ta tsakel ta k'inale, jich bit'ilib, me'el, baj, t'ul, uch, chuch, chij, jalaw, sok nix bit'il te ja'mal mutetik, k'uruxch'in, ja'ik ito ya yich' payel sok ya stak' ta wojbil, ya xju' we'elintike te tut yalak'ul te ch'ul ja'etik, bit'il, chayetik, puyetik, nep' sok te masane, pisil ja' ito ya xju' ta pasel wojbil.

K'oponbeya ta tulan stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati yayal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaik ek.

- Bin ajil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op junetike
- Bin chujkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya sk'an jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxlejaltik

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june
- Banti ya xtuun ku'untik

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te yak'el ta naél stojole sok a'yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

Ts'ibaya jun k'op a'ye, ya stak' akoltayaba ta spasel sok te bin yawil ta lok'onbaile.

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un skoponel te ts'ibabil june pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'bayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

ts'ibaya

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejiluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta jujutul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

l	m	n
lo'bal	mut	on
alal	moyem	nep'

Albeya te nop junetike yakuk spas ta bonel nail te tut k'opetik **l m n** , ta spatilal slok'tayik te k'opetike, ja' chikan banti jich snujp'in sbaj sok te sbiil te k'op sok lok'onbaile.

u__
m__n
n__j

na	___ a
nan	___ a
naj	___ aj
inan	i ___ a
ul	u ___
al	a ___
eal	ea ___
alal	a ___ a___
man	___ an
molol	___ olol
mamal	___ a___ al
mamalal	___ a___ alal

Ts'akaytesa te k'opetik te ma'ba ts'akal ja' me ya tuuntes te tut k'op: l, m, n.

na _____

nan _____

naj _____

inan _____

ul _____

al _____

eal _____

alal _____

man _____

molol _____

mamalal _____

Albeya ta nop junetike yakuk slok'tayik ta banti jochol jisbil te k'opetik nakatik ta june.

- Albeya te nopjunetike yakuk sjoyan sbaik ta nakale.

- Te nopteswaneje, ya me slajp'an ta pajk' lejch slok'onba tul winik, tulants. (ja' jich bit'il yakal kilbeltik ta junito).

- Te bit'il ja'at nopteswanej junate ya me ajok'obey ta stojolik te nopjunetike ta swentail te sk'u' spak'ik te winike, te antse: jich bit'il ta alel, te antse najtil tsekel ya slap.

- Te sk'op ya'yejik te nop junetike, ya me sk'an x-alajin ta ya'antayel te k'op a'yejetike.

ts'ibaytikik

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito:
Ja' me jich jk'u' jpak'sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Schebal chajpanbil jun 2

Ja' me jich jk'u' jpak'

A'yanik ta stojol te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te tulan k'opetike.

Te bin jna'otik...

Te jk'u' pak'tik

Te sk'u' spak' te jlumaltike, ay ta xan ta ilel te ya slap sbats'il sk'u'ike, ya kiltik xanek te ayik ta spasel sjalel sk'u' spak' te yal sni ch'anik te jme'tatike.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

Ja'i sk'u' spak' jlumaltikito, lom tulan pasbil, ma' ajk'uk xlaj ta tuuntesel, aysk'u' spak' lumaltik te ya xjalaj ta pasele, yu'un ya yich'tilay jalel sok tsajal naj sok sakil naj, ya yich' ts'isel, chajpanbil ta lek.

Ay ya kiltikix ta yantik lumetik te bit'il ito, ma' ya stuuntesikix te alnich'anetike, ja' ya slapikix te kaxlan wexale, ja' niwan yu'un te bit'il ja' ts'ujem stojole sok ajk'nax ta tajel.

Te sk'op ya'ayej te muk'ul ajwaliletike, ya yalik te bit'il aytulan sk'oplalil te yu'un ja' te bit'il ja' sk'ayemalik te kuj mamtik tale, yu'un jich nixa, ya sk'an ya kak' ta ko'tantik te bin la kich'tik tal noptesel te nameye.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

MORENO G. Juan jachem Bachajón
LOPEZ S. Antonio jachem ta Chixtontik, Tenejapa
GIRON S. Javier jachem ta Chilón
HERNANDEZ L. Esteban jachem ta Cuauhtémoc

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

jme’tatike

xlaj

kiltikix

kaxlan wexale

Yu’un ya xk’opo a’yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts’ibabil k’op june
- X-awalbey ta k’un te sbiil te tut ts’ibabil k’opetike yu’un ya snopik jich te nop junetike
- Bin ya kiltikik ta lok’onbaile
- Ja’bal jich lum k’inaltik li’ ta banti kuxulotik te bit’il yakal kilbeltik

---

K’oponbeya te bin ya sk’an yalbotik te bin yakal sjojk’obelotik te ts’ibabil k’ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok’onbail, ta slajibal k’op, x-ak’oponbey ta tulan sok ta k’unk’un ja’i p’alap’al k’opetik ts’ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k’opetik bit’il: t, j, x.

Te jme'tatike ya slapik sbats'il k'u'il pak'

Ta yantik lumetik ay ya kiltik te ya slapikix te kaxlan wexal

Te muk'ul ajwaliletike ay tulan sk'oplalil yu'un te k'ayemaltike

Yakuk ak'oponbey sok yakuk sk'opon ek te nop junetik te k'op a'yej ts'ibabile ya me sk'an te yakuk xk'ot ta yo'tan te k'opetike, ta patil ya me xjach nopok yu'un yilel te tut k'opetik: t, j, x. Ta banti chajpanbil k'opetike.

Ana'obal stojol...

Te muk ul jme tatike k ayemik ta stuuntesel te sk u spak ike.

Ay sk u spak jlumaltik te ya xjala ta stuuntesele.

Ay jlumaltik te bit il ya stuuntesikix u pak al kaxlan wexal.

Te muk ul ajwaliletike, yakal yalbelik te bit il ya sk an yakuk jpastik xan te sk ayemal muk ul jme tatik nameye.

K'oponbeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoyinat ta sk'oponel, yu'un tey ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opojuk a'yanuk tul, cha' ox tul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike. Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'oplal te la yich'ix alele.

Ja' jich ya jlap k'u'

Te bit'il bats'il k'opotik, yantik kum ayjk'u' pak'tik; jich bit'il te antsetik, yantik spastilaye sts'isel sok chajpanel sch'alel te sk'u'ike. Ta juju pam lum yantik sch'alel ya jpasik sok ja' chikan te bin ut'il ya smulanik ta lek te sk'u'ike.

Te antse ya stujuntes ijk'al tsekel, ta jun chajp te muk'ul lumetike, yantik sch'alel ta ilela, jich nix aynajt te stsekike sok ya spakik ta chukel.

Jich bit'il te antsejoyob jich ta ilel te bit'il najt te sjolike, jich yu'un ya jpechik ta tesel sok xera.

Te sk'u' spak'ik te winik jich nix yantik ta ilel ta jujun pam lum, ay jich ta ilel ta bit'il ya slapik sakil wexal sok sakil k'u'il sok ya schujkil ch'ujtinik tsajal jalbil chujkulch'ujt. Ta yan chajp lum ya slapik kom jalbil wexal.

K'oponbeya ta tulan ta stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaik ek.

Ya slapik jalbil tsots k'u'il sok ya me stuuntesik jalbil chujkul ch'ujtil, ta yan lum xan ay sk'u'ik jich bit'il lijk nax schukoj ch'ujtik sok jalbil chujkul ch'ujt. Te jlumaltik te winiketike ya stuuntesik te pixolale ay te ya sch'alike ja' nix jich ay stepik.

- Bin ajil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june.
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op junetike.
- Bin chujkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxlejaltik.

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

- Bin stuuk ku’untik te ts’ibajel june
- Banti ya xtuun ku’untikik

Jojk’obeya te nop junetike, te bin ut’il pasbil ta jun te ya sk’an yal sk’op ya’yel ta pasbil ta bej, ta pajk’, baytik ts’ibabilik ta ilel sok a’yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

Ts'ibaya jun k'op a'ye, ya stak' akoltayaba ta spasel sok te bin yakal awilbel ta lok'onbaile.

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un sk'oponel te ts'ibabil jun pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'ibayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

ts'ibaya

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejiluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta jujutul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

tut
alal

tes
sjol

slap
step

jalabil

Jalbil
Chojak'

Jalbil
K'u'il

pixolal
wexal

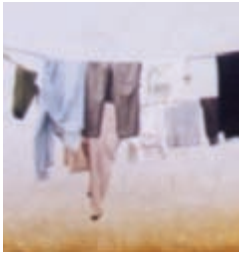

Ts'akaytesa te k'opetike, ja' chikan te banti jich snujp'in sok te lok'onbae, ya stak'a tuuntes te k'opetik ts'ibabile.

te atat

te tut mut

te tomut

te petet

jal lojom sit

lajun wel jun

te jalaw

toj te taj

te xun ay ta nuxel

yax te alaxax

yaj te axux

K'opona sok te nop junetik sok ya me awa'antayik bin ya sk'an yal ka'aytik ta tojoltik te k'opetike.

ts'ibaya

te tan _____

te tajimaletik _____

te jaltat _____

te sot _____

ya jnop jun _____

joine te jtajun _____

nopol te jlumal _____

ay itaj ta naj _____

te xux _____

te xul _____

te xulem _____

te xuxubajel _____

k'opona sok lok'taya te ts'ibabil k'op a'yejetike.

- Te mamal xune ya x-a'tej ta slum sk'inal yu'un spasel sk'al, te xmale ay ta yilel sok spasel ya'tel ta naj, jich bit'il slich'el waj, spasel we'elil. ta schebalik ya xtuun yu'unik te sbilukik yu'un spasel te ya'telike, jich yu'un koltaya ta slejel li'ito.

Ak'beya staj sbaj sok te lok'onbaile tulants soktul winik te bintik ya stuuntesik ta jujutule.

ts'ibaytik

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito:
Ja' ka'tel sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Yoxebal chajpanbil jun 3

Ja’ ka’tel

A’yanik ta stojol te bin ya awilik te lok’onbaile sok yakuk ats’ibay te tulan k’opetike.

Te bin jna'otik...

Ja' ka'tel

Sab nax ya xjachik te winike sok te antse, ja' nix nail jachem ta spasel ya'tel te tulants.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'ayik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

Te jlumaltike ya spasik ya'telik bintik ya sk'an ta slum sk'inalik, jich bit'il spaseltul kajpel, yak'entayel sok ta schajpanel te skajpelike, awal k'altik, ts'un chenek', ch'um sok bintikuk sk'an pasel ta sk'inalik.

K'alal te bit'il pim te a'telile ya x–a'tejik sok yal snich'anik, jich bit'il k'alal ya slok'esik skajpelik, k'alal ya sk'ajik yiximik, li' anto spisik ya x–a'tejik ta swolol naj, tatil, me'il, al nich'anil, ta spisilik ta mach'a kuxilik ta wol naje.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

MENDEZ G. Macario jachem ta Bumilja
MENDEZ G. Felipe jachem ta San Pedro buena vista
MENDOZA H. Jaime jachem ta Ejido Augusto Gómez Villa Nueva

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

winike

kajpel

awal k'altik

yiximik

Yu'un ya xk'opo a'ayejotik sok a:

- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bintik ya yabotik ka'aytik stojol te k'opetike.
- X-awalbey ta k'un te sbiil te tut ts'ibabil k'opetike yu'un ya snopik te nop junetike.
- Bin ya kiltikik ta lok'on baile.
- Ja'bal jich lum k'inaltik li' ta banti kuxlejaltik te bit'il yakal kilbeltik.

K'oponbeya te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: y, p, w.

Te antse sok te winike ya xjachik ta sab yu'un ya xa'tejik

Te winike ya spas ya'tel, jich bi'til sk'ajel yixim ta sk'al

Ta spisil ya x-a'tejik ta mach'a ayinemik ta wol naj, bit'il tatil, me'il, sok te alnich'anetike.

Sab nax ya xjachik te winike sok te antse.

Te jlumaltike ya spasiktul kajpel.

Te jlumaltike ya spasik awal k'altik.

K'alal ya sk'ajik yiximik te jlumatike, ta spisil ya x-a'tejik.

Yakuk ak'oponbey sok yakuk sk'opon ek te nop junetik te k'op a'yej ts'ibabile ya me sk'an te yakuk xk'ot ta yo'tan te k'opetike, ta patil ya me xbaj nopok yu'un yilel te tut k'opetik: y, p, w. ta banti chajpambil k'opetike.

Ana'obal stojol...

Yax te jlum k'inal banti ya x-a'tejone.

Te pejk'e ya xtujun ku'untik ta skuchel we'el kuch'eltik.

Te yawil k'altike, manchuk kuts'intik sok pox.

Te kule la juy yu'un ma' xkajk' a.

Te stojol wakaxe ya tuuntestik sok kalnich'antik.

Te jaye ya jtuntestik yurun sk'ejel wajtik.

Te winike ja' ya schajpan sbaj ta yilel te slum sk'inale.

K'oponabeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoinat ta sk'openel, yu'un tey ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opajuk a'yanuk tul, cha'oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike.
Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'oplal te bintik la yich' alele.

Te kawal ts'unubtik ta jlum k'inaltike, ja' p'olmaltik ta schonel te kajpele.

Ay ta awal k'altik te winike yu'un swe'el yuch'el.

Te yiximik te jlumatike, ja' ay yip ta we'el.

Te ya’tel te tul antse

Te bintik a’telil te ya spasik te antsetike, a’ik ito: ja’ me te bin sk’an pasel ta naje, bit’il; juch’ panil, slich’el waj, ya’beyel swe’el yal snich’an (yal snich’nab, smamalal), schajpanel te mats’e, yich’el te ja’e, sak’el te sk’u’ spak’ te wol naje, spasel we’el uch’balile, skanantayel sok ya’beyel swe’el te chambalame, bit’il mutetik, kotsetik, chitametik, ts’i’, mis, jich yantik xan.

K’oponbeya ta tulan ta stojolik te ts’ibabil jun ito, te nop junetike yu’un jich ya’yik stojol te k’op a’ayejetik ts’ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk’oponel, laj awo’tan abi, yakuk yal sk’opik bin kati ya yal te ts’ibabil june, jich xan ya sk’an yakuk x-ajok’obey k’opetik yu’un te bin yakalotik ta yilele, ja’ nix jichek te nop junetik yakuk sjok’obey sbaik ek.

Te bintik yan a'telil ya spas te antse, ja' xan te bit'il ya xkoltawanik spasel a'tel ta yawil jts'unbaltik ta jlum k'inaltik, bit'il xkoltawanik ta awal ts'unubil, stuyel si' sok ta stsobel yeanel te awal ts'unubile, jich nix ek, ay te bintik ya spasik: k'ib, oxom, p'in, samet sok yantik te bit'il ya slok'tayik ta spasale, ja'ito yu'un me ma' lom pimuk ya'telik abi, ja' nix jich ya spasik sk'u' spak' yalnich'nabik te bit'il ma'yuk bayel a'tel ta stojolike.

- Bin ajil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op juneltike
- Bin chujkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxlejaltik

---

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

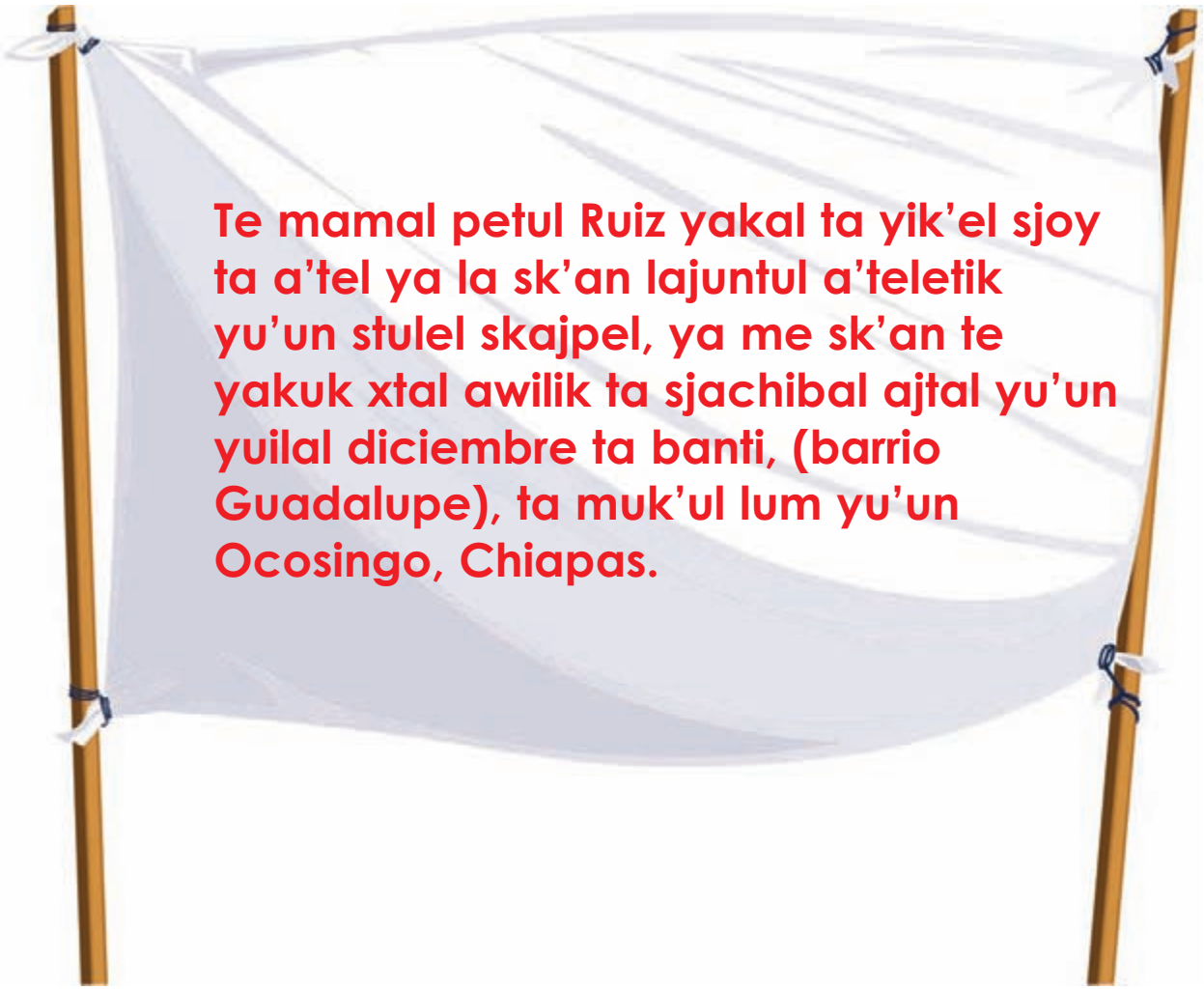

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june
- Banti ya xtuun ku'untikik

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te ya sk'an yal sk'op ya'yel ta pasbil ta bej, ta pajk', baytik ts'ibabilik ta ilel sok a'yinik me ta stojol te bin jechuk ya yalik te nop junetike.

yom

yaxnaj

poxtayel

yomel

jay

yoket

juy

pejk

pasel

pok

kumujel

yixim

Ts'ibaya jun k'op a'ye, ya atuunteslan ta spasel sok te p'alap'al k'opetik pasbile.

Jalbeya jate nopjunetike yakuk yalik te bin ya yal te chajpambil june banti ayik ta yi lele.
Tsibaya te bin ya yalik te nopjunetike janijich ja walbey ak'a ya tsibayik, tas patilal ja wilik te banti maba lekuk ta tsibayel yakuk ja chajpanik.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbalile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

P

juy

pejk'

yoket

pasei

jay

yaxnaj

Y

poxtayel

kumujel

pok

yom

yixim

yomel

K'anbeya te nop junetike, yakuk yilik nail te lok'onbaile, te yabi k'oponbeya te sbiil ta juju chajp lok'onbalile, yakuk xjach yil te bin ut'il yich'oj ts'ibayel te tut k'op sok bin ut'il xk'opo ta p'al k'op, ta spatilal yukuk sk'ain sts'ibay te tut k'ope, ta slajibal yakuk pastik sbonel.

lajcheb ch’ix oy
lajuneb yox winik ta wol jay
ay bayel puy ta ja’
ay uyo ta k’inal

ta jpisiltik nojptik jun
nujpun te petul
pastik lekilal ta pisiltik
ya jsap te jkalpel

ay pewal ta naj
ay skawu te winik
te jawanil lom lek
wolol te ton

K’opona sok te nop junetik sok ya me awa’antayik bin ya sk’an yal ka’aytik ta tojoltik te k’opetike.

ts'ibaya

kom te amay _____

ayteb nax mayil _____

bayel ya binal te' _____

aywaj ta yutil jay _____

te painil _____

te pojp _____

ta patil _____

ta pajel _____

te winik _____

te awal _____

te kawayu _____

we'elil te waj _____

K'opona sok lok'taya te ts'ibabil k'op a'ayejetike.

- Yak x-awbey te nop junetik yakuk sjoyan sbaik ta nakole.

- Ta spatilal x-awalbey jich ta jujutul te yakuk yalik chajpo cha' chajp bin ay ta ilel sok ta tajel ta ilel te bit'il sk'a'alel ya yich' pasel k'in ta jlumaltik.

- Jich bit'il: ta muk'ul k'in ta jlumal ay mach'a ya xchon k'ib, oxom.

- Ta slajibal k'op ya me sk'an te bit'il nopteswanejat, yakuk amel k'op a'yej sok te bin laj yalik te nop junetike.

ts'ibaytik

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito: **Te sk'in jlumal** sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Schanebal chajpanbil jun 4

Te sk'in jlumal

A'yanik ta stojol te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te tulan k'opetike.

Te bin jna'otik...

Te sk'in jlumal

Li' ta jlumale, ya jpastik bayel ta chajp k'in, jich bit'il sk'inul ch'ul naj, sk'inul lum jk'inaltik, skuxlejal jlumaltik, sk'inul snaj nop jun alaletik sok yantik k'in ya jpastik li' ta jlumaltik.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

K'alal ay bit'il tulan a'telilay ta jlumaltik, k'alal ya yich' pasel snajul nop jun sok sok sk'in te pam te', spasel yawil bej ja', snajul ja', spasel bej, yantik xan a'teliletik, ja'ik ito ya spasbeyik sk'inul sok sk'inul, x–ajk'otajik, yuch'ik pox sok ya xwe' uch'bajik; jich bit'il ito ya xlaj k'otik ta spisil te yajwal lume ja' nax ayik ta sk'ab spasel te me'el mamaletike yanuk te ma' to ayuk bayel ya'wilalik, te bit'il ch'iel keremetik to naxe, ja' nax ya spasik sjoinel te me'el mamaletike.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

GÓMEZ P. María jachem ta Amatenango del Valle
LÓPEZ G. Horacio jachem ta Chanal
GÓMEZ P. María jachem ta Amatenango del Valle
LÓPEZ G. Horacio jachem ta Chanal

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

sk'inul ch'ul naj

x-ajk'otajik

keremetik

Yu'un ya xk'opo a'ayejotik sok a:

Bin sbiil te ts'ibabil k'op june
X-awalbey ta k'un te sbiil te tut ts'ibabil k'opetike
yu'un ya jnopik te nopjunetike
Bin ya kiltik ta lok'onbaile
Ja'bal jich jlumaltik te bit'il yakal kilbeytik

K'oponbeya te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: s, k, k'

Li' ta jlumale ya jpastik sk'inul skuxlejal jlumaltik.

Te sk'inul ch'ul naje ya spasik pisil te mamaletike.

Te ch'iel keremetik, ja' nax ya sjoinik te me'el mamaletik yu'un spasel te k'ine.

Li' ta jlumale ya jpasbeytik sk'inul te ch'ul naje
Ya yich' skuxlejal jlumal

Ya stijbeyik sk'inul te k'ine

Li' ta jlumale ya x-ajk'otajik

Ay ta sk'ab spasel k'in te me'el mamaletike, yanuk te keremetike, ja' nax ya sjokinik ta pas k'in.

Yakuk ak'oponbey sok yakuk sk'opon ek te nop junetik te k'op a'yej ts'ibabile ya me sk'an te yakuk xk'ot ta yo'tan te k'opetike, ta patil ya me xjach nopok yu'un yilel te tut k'opetik: **s**, **k**, **k'**. Ta banti chajpanbil k'opetike.

Ana'obal stojol...

Te sibake ya xtuun ta k'in

Te sote schijchon ta tijel

Te ajk'ot ya yich pasel ta k'in

Te si' ya jtuuntetik yu'un we'el kuch'baltik

Te k'ayobil ya stuuntesik ta pas k'in

Ya yich' pasbeyel bayel sk'inul te ch'ul naje

Li' ta jlum jk'inale k'ayemik ta spasbeyel skuxlejal te jlumale

K'alalay k'in ta jlumale ya stijbeyik sk'inul sok ya x-jk'otajik

Ya sk'an yakuk sk'ainik spasel te sk'ayemal jlumaltik te keremetike.

K'oponabeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoinat ta sk'openel, yu'un te ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opajuk a'yanuktul, cha' oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike.
Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'oplal te la yich' alele.

Te sk'inul kajwaltik sok jk'ayemaltik

Te sk'inul kajwaltik ya yich' pasel ta tut lum ja' nix jich ta bantik muk'ul lum, te muk'ul k'inej ja' ya yich' pasel ta muk'ulum, banti ya xlaj k'ot bayel ulailetik yu'un schonel sp'olmalik sok xmanbajik te jlumaltik.

Ja' nix jich ya yich' pasbeyel sk'inul te tut ch'ul lok'onbailetik, ja' ito ma' xlaj k'ot bayel il k'inetik a.

Ta tut lum me, ja' nax ya spabeyik sk'inul te tutsanto yik'ojike, ya spasbeyik swe'balil k'alal ja' sk'a'alel sk'inul yu'unike, ya smilik wakax sok chitam sok ya spasbeyik swajul, ya ya'beyik yuch'balil (represco), ul, yantik uch'balil ta pasel.

Te sk'inul yu'un jlumaltike ja' ya spasik te me'el mamal ta tutlume, ja'ik ya spasbeyik sresalil yu'un yalbeyik wokol ta stojol te ch'ul yoseltike, ya stijbeyik sk'inul jich bit'il k'ayemik te jlumaltike, ya x-ajk'otajik, yuch'ik pox, schik'ik si'bak, pom, sok We' x-uch'bajik.

K'oponbeya ta tulan ta stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaikek.

- Bin ajil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op juneltike
- Bin schujkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxineltike

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

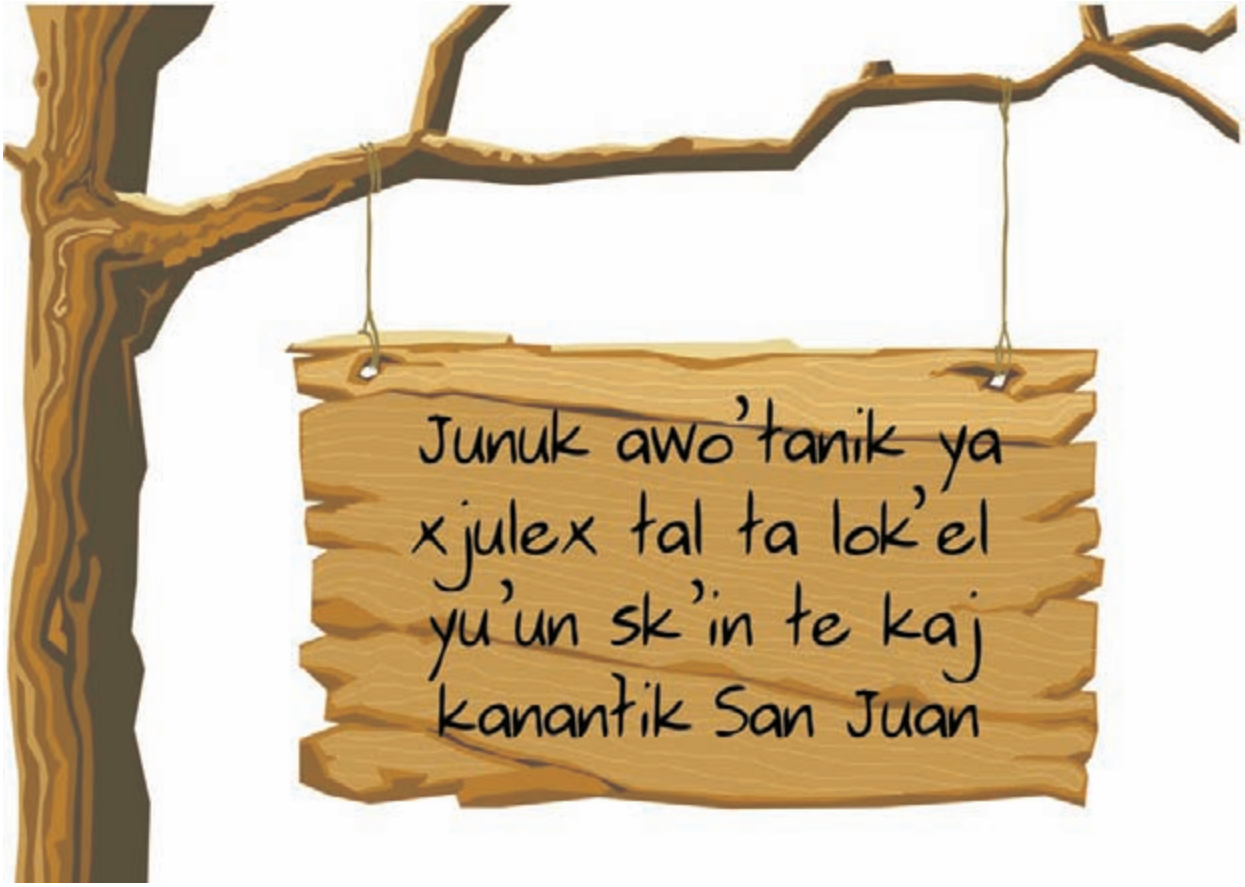

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june
- Banti ya xtuun ku'untik

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te ya sk'an yal sk'op ya'yej ta pasbil ta bej, ta pajk', baytik ts'ibabilik ta ilel sok a'yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

si'

si'bak

sot

kurus

Kerem

Kuchel

k'u

k'ayob

Ts'ibaya jun k'op a'ye, ya tuunteslan ta spasel sok te p'ala p'al k'opetik pasbile.

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un sk'oponel te ts'ibabil jun pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'ibayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejeluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

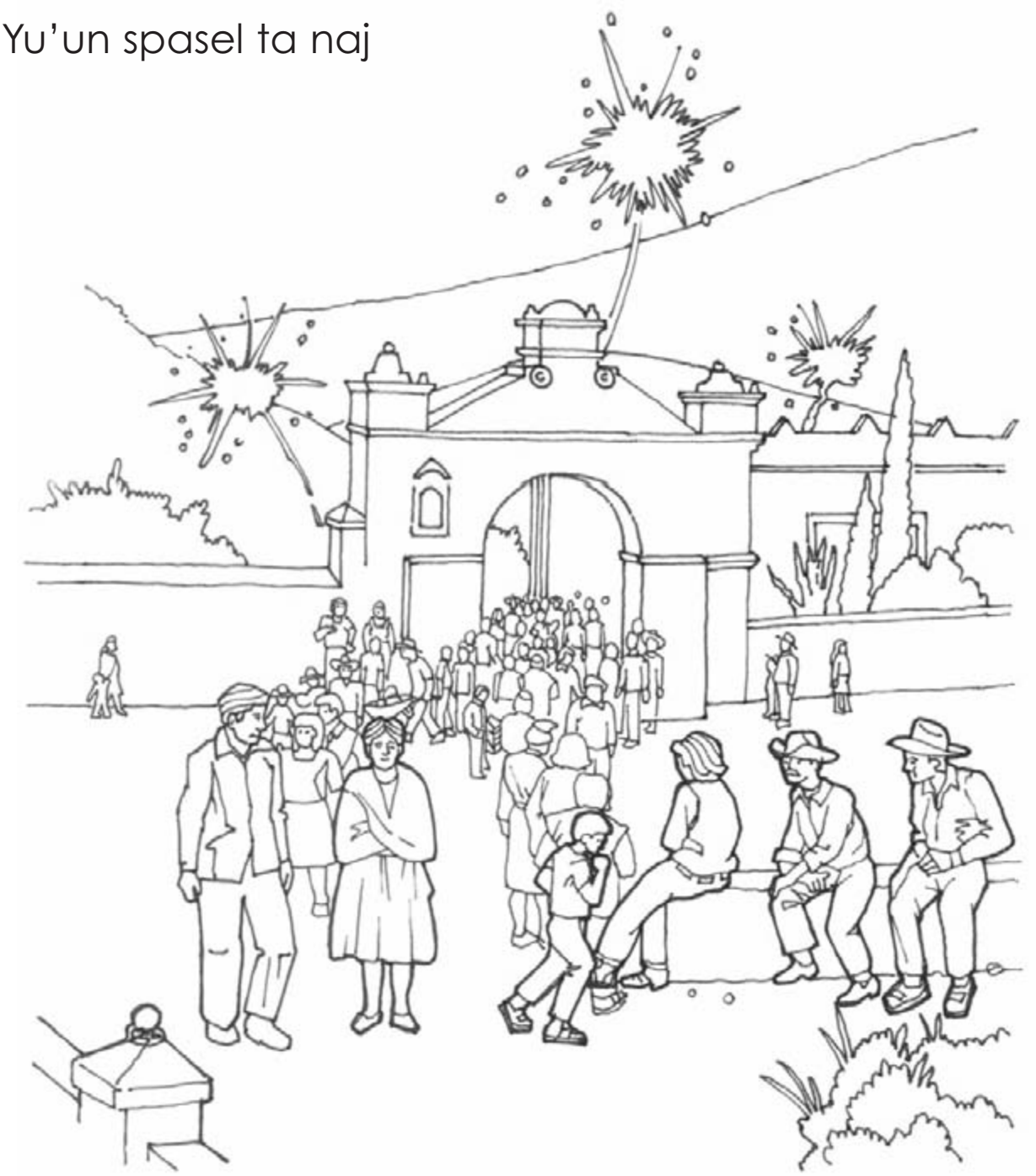

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

sibak

kerem

ajk'ot

si'

kuchbil alal

k'u'

sot

kurus

k'ayob

K S K'

Albeya te nop junetike yakuk yilik te lok'onbaile sok te k'op pasbil ta yalanile te lok'onbaile, ta spatilal yakuk sts'ibay ta banti jochol jisbil te k'opetike ja' chikan te bin tut k'opil jich sk'ane, ila awil bit'il pasbilix p'al k'op.

ta jlumal ay k’ibetik

ya jpasbeytik sk’in te ch’ulelal

te winiketik

pok kakantik

ya jp’is kajpel

K’opona sok te nop junetik sok ya me awa’antayik bin ya sk’an yal ka’aytik ta tojoltik te k’opetike.

ts'ibaya

sak'	sk'u'	jk'u'	kaj
sapbel	sak'el	sp'olma	komik

ya _____ _____ te ach'ix

ya sk'an yich' _____ te _____ pak'tik

_____ te aketik

ay _____ te jlumal

ya jchon chenek' ta _____

yakal _____ _____ te chonbajel

K'opona te ts'ibabil k'opetik te yich'tilaye makele yu'un ja' ya tuuntes ta sts'akaytesel te banti jochatik jisbil te ay to sk'an ts'akaytesele ta alel k'opetike.

Nopaik ta apisilik bintik k'op a'yej chobilex ta atojolik yu'un ame' atatik ta spatilal lok'tayaik bin ut'il lok'tayel sk'an te bin albilat ta atojol te k'op a'yeje.

ts'ibaytik

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito:
Ja' jich ya scholik ta alel sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Yoxebal chajpanbil jun 5

Ja' jich ya scholik ta alel

A'yanik ta stojol te bin ya awilik te lok'onbalile sok yakuk ats'ibay te tulan k'opetike.

Te bin jna'otik...

Oxeb ts'i'wejetik

Ay la oxtul ts'i'wejetik te bajtik ta paxal ta k'inal yik'ojik la bel ox kojt' ts'i', ochik label ta te'ltik ja' la ne'el ochel te winiketike jich yu'un jajchla ta ti'aw te ts'i'etike, beluk te yak ta sti'el te ts'i'e, xila te tule. X-och kiltik xi la te yantike, ochik la bel jajch la sleik te banti yak ta ti'aw te ts'i'e, laj la

staik te banti ay te ts'i'e moel la yak ta sti'el, yochintalayik bel te winiketike, la yilik te banti yak ta ti'aw te ts'i'e ay la bi k'an wolanax la yilik jich yu'un k'an la ba stsakik te beluk k'an wolanaxe ma' la stak' stsakik tel lok'el, melel ay la chan jok'atik ta sni' te' te beluk k'an wolanaxe, tak'in laj, jich yu'un te beluk yak ta sti'el te ts'i'e ja' la te mula chane. Tey skanantayoj te k'anal tak'ine, jich ajach snopik te bin, ya yut stsakik lok'el te tak'inela yal te tule, ja' lek miltik te chane, xi la te tule, laj sjak' te yane ja' lek abi xi' la te sjo'take, jich ajch laj smilik te mula chane melel laj ch'ay laj tel koel te kojte, melel la stuk'iyik tel koel, jich a och stujk'iyik tel koel yu'unik te yane ch'ay laj tel koel yu'unik xaal k'an la smilik tel yox kojt'ol te chane mala la smalik ta tujk'iyele, wilamoel mola la yilik te banti bajte te mula chane jich la och stsakik lok'el te k'anal tak'ine melel busul laj ta bajch'en, ay la oxeb (cajón) te jochatike, jich te oxeb winiketike och la snojesik te kajaetik te k'anal tak'in jajch la spukbey sbaik jujun kaxa te k'anal tak'ine jich la yich'ikbeel ta juju wol snaik och la te ajk'ubale, jich wayik, waichajik la te ox tul winiketike.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel..

La la stsob sbaik ta yan k'a'al ta ya'anel te xwaichike jajch la sok'iybey sbaik te beluk la xwaichinik juju tule la la yal te tule, te bila alboton taj waich te jo'one ja' te yakuk laj k'ich'beel bayal te tak'ine ta banti muk'ul lum, yu'un la yaj xba jman spisil te beluk ya xtu'un ku'un ta nae, jich bit'il pojp k'u'ul pak'al, we'eliletik ts'iin albot la te yakuk la slajin bayal te tak'ine melel albot la te janax ya xkuxin oxeb ja'wil in la ts'iin te oxeb ja'wile, oxeb la k'a'al ts'inabi jich yu'un jajch sojk'ibey te sjatake la yal te yantike te bit'il jich waichajikuk, majnax te xwaichik ta yoxebal te winiketike, jich la xch'u'unik te xwaichik bajtik la ta jun muk'ul lum le' ba smaniktel te beluk ya xtu'un yu'unike ta snaik k'ax la cheb k'a'al sok baluneb ora laj a te ay la bi xtobletnax ja' la te xkaxaul k'anal tak'ine majnax la jich la ya'yik stojol ta yoxebalik ta snaike in la ts'i'in te k'alal la ya'yik stojol te bila xtoblenaxe laj la yilik te bit'il ma'yuk lajix lea te xkaxaul tak'ine jich yu'un ta yoxebal k'a'al lajik la sok spisil yanich'anik te oxeb winiketike jich laj ta spisilik, ja' lajik yu'un te la smilik te cheb mula chane, manchuk lajuk snilike maba lajik te jichuke.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

MÉNDEZ S.Alonso jachem ta Bumilja, Oxchuc.

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

te ts'i'e

Kojt'

stsob sbaik

Yu'un ya xk'opo a'yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june
- X-awalbey ta k'un te sbiil te tut ts'ibabil k'opetike yu'un ya jnopik te nop'junetike
- Bin ya kiltikik ta lok'onbalile
- Ja'bal jich lum k'inaltik li' ta banti kuxlejaltik te bit'il yakal kilbeytik

---

K'oponbeya te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: t', ts, ts'.

oxkojt ts'i' ochk la bel ta te'etik

busul ta bajch'en te k'anal tak'ine

ay la oxtul ts'i' wejetik te bajtik ta k'inal

yak ta ti'aw te ts'i'e

oxtul winiketike la stsob sbaik

Yakuk ak oponbey te nop junetik te k op a ayej ts ibabile, ta patil ya me stsib ay te tut k opetik **t, ts, ts** .

Ana'obal stojol...

te jlumaltike, ya xbajtik ta ts'iwej ta k'inal

jich te jlumaltike ya yik' ta beel sts'i'ik

te slum sk'inal me' tatik te nameye ay la te k'anal tak'ine

ta k'alal ay bin ya schapik ta ya'antayel te lumaltike ya stsob sbaik ta spasel

---

K'oponabeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoinat ta sk'openel, yu'un te ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opajuk a'yanuktul, cha' oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike.
Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'oplal te la yich' alele.

Xulem sok pokok

Ya yalik te me' tatiletik te namey te ay tojol k'opil yu'un pokok sok xulem.
Te pokoke ja' la sbeib te sba te balumilale, in te xuleme ja' la sbeib euk te stoyojil ch'ulchane, yu'un ya la yil koeltal te chamen chambalam swe'lin te pokoke, ja' nax la baem yot'an ta pekponel taj sti' ja', yu'un la k'ax k'ux ya yaiy k'ajk'al ta jun k'ajkal, lajla me stoy moel sit ta stoylejal ch'ulchan te pokoke, jichuke, bin k'an kujt te ma'yuk jxik' te jo'one. Jich ajach laj ta ilinel yot'an te pokoke, ta stojol te xujleme ay laj bin laj snop ta yot'an te pokoke, schi laj jach'el,

- ya xba k'opon te jbankil chawuk' yu'un ya xba k'antel ja'al sok ya kil bin ya spas te xujleme. Jich jach ta k'ayoj te pokoke, k'ax nax laj ts'in, jach la ta talel te ja'ale tse'etnax laj jach' el yot'an yu'un te pokoke, te xujleme jach la ta koeltal ta sba lum.

Te pokoke bajt laj sk'opon te xujleme,

- bin yaj spas, xchij laj k'oel, laj sjak' te xujleme,
- julelontoj ta paxyal, xchi la euk, la yal te pokoke,
- bin yilel stoylejal te ch'ulchane, kot'anuk xanix kil euk bin k'an kutj te ma'yuk xik' te jo'one.
- k'ax t'ubil te stoylejal ch'ulchane, chij laj ta sjak'el te xujleme,

- majantik te axik'e, xchij la te pokoke,
- ma' xju' ya kajbat te me ya ak'an ya kik'at moele ay k'in ku'untik pajel, tey ta stoylejal ch'ulchan, chij laj te xujleme; tse'etnaxlaj jach'el yot'on yu'un te pokoke, jich laj moikbael.

K'alal laj ayik ta olil stoylejal moel ch'ulchane, jach laj yilay yot'an te pokoke yu'un laj te bin swe'o te xujleme, jich laj jach yalbey,

- bin yu'un k'ax tuj awe'eli xulem,
- bin yu'un ya ala banon, bin k'an kut te ja' jich te we'el jo'one, xi la ta sjak'el te xuleme,
- yu'unix k'ax tuj ja' awe'eli ma' xkuchix ku'un, xi la xan te pokoke,
- jun xanix k'op ya walbon ya chojat koel, chi laj te xujleme, sts'in tonax yalbel abi jach laj yal xchujkul te pokoke, jich la laj yal,
- ma' xkujch te stujil a te xulem, xi laj
- lek ay, ban abi, xchi la sk'oplal koeltal te pokoke jich la ch'ojot koel yu'un.
- Jich yu'un te pokoke pechel ajil te xch'ujt, ya kiltik.

K'oponbeya ta tulan ta stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaikek.

- Bin ajil ta joltik te ya'ayejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op juneltike
- Bin chajkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxinelile

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

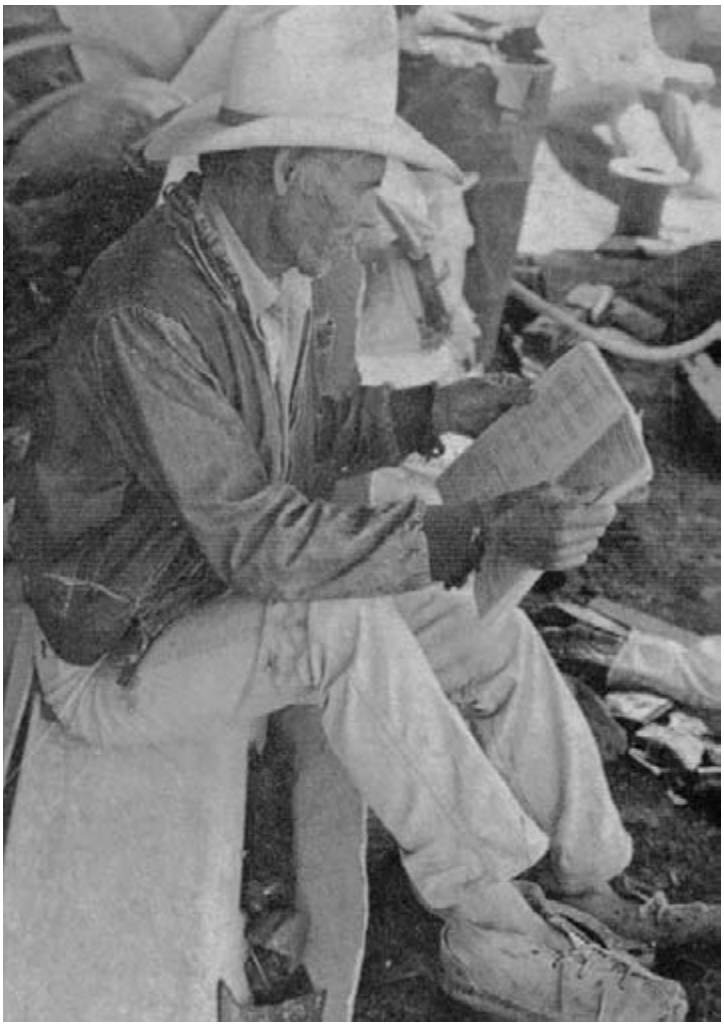

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june.
- Banti ya xtuun ku'untikik.

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te ya sk'an yal sk'op ya'yej ta pasbil ta bej, ta pajk', baytik ts'ibabilik ta ilel sok a'yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

Nopa nail te bin ya ats'ibaye, ja' me ya tuuntes te bin yakal ta nopel sk'opalal ta jun ito.

Ts'ibaya te bin lanop ta awo'tan yu'un sts'ibayele.

Kolta ya bajik te bit'il nop junexe.

Yakuk ak'oponbey ta stojol te jay tul nop junex ta apisilike.

Ts'ibaya jun k'op a'ye, a'aya stojol te bin yakal ta jojk'oyele, yu'un jich ya ats'ibay.

ts'ibaya

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un sk'oponel te ts'ibabil jun pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'ibayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejeluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

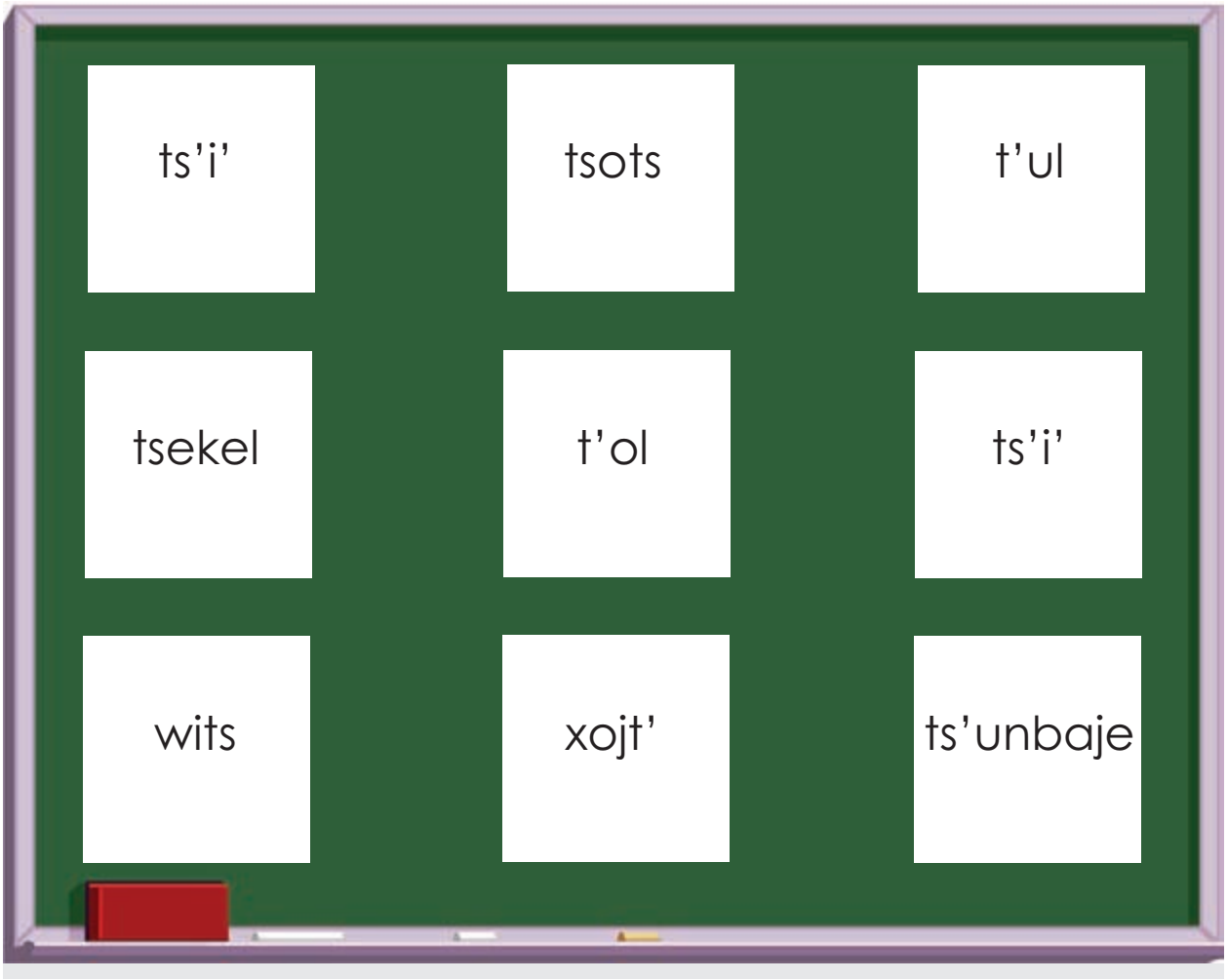

t'	ts'	ts

K'anbeya ta stojol te nop junetike, yakuk yilik te k'opetik ts'ibabile, yu'un tey nakatik te **t'**, **ts'**, **ts**, ta spatilal yakuk lok'tayik ta banti jochol jisbil.

buj _____ an te pa _____

muk' te _____ inte'

te ul buj _____ an ta uch'el

_____ ujbil te alal

Ke luya te lok tabil jun sok ts akaytesa te k opetik ya me atuuntes te tut ko p **t**, **ts**, **ts**, sok nab eya sba sok ya me ak opon bael xan.

sts'unbajotik	sts'e'el	sts'is
ts'i'	ants	jbats'il
t'ul	t'olok'	t'un

Ya _____ sk'u' te._____

Te _____ k'optik lom t'ujbilik.

Ya x'a'tej _____ ta lumaltik.

Ta _____ si' ay kojt ijk'al.

Tut _____.

Tax te _____.

Ya xwil te _____.

Ya _____ te bej.

K'opona te k'op makalik yu'un ja' ya atuuntes ta sts'akaytesel te jochatik jisbil te ay ta yalanil.

- Te ak' nop june, ya me yalbey te nop junetuke te yakuk slok'tay sbaik ta wel jun.

- Ta spatilal, ak'a k'axuk ox tul te nop junetike mach'a ya smulan sk'axe yu'un ya yak' ta ilel te bin slok'tayoje sok ya me yal te bin jechuk ya smulan ta lek sok te bin ma' smulane.

- Jich bit'il: te winik lok'tabil ine, ja' sbiil mamal xep, ya me smulan te ajk'ote, te bin ma' smulane ja' la te utele, (ay xan bin yantik).

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito:
Ja' jichon ito sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Swakebal chajpanbil jun 6

Ja' jichon ito

A'yanik ta stojol te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te tulan k'opetike.

Te bin jna'otik...

Ja' jichon ito

Ja' jbiil te xune, te joye ja' sbiil xmal, ja' jlumalkotik li'i ito, ya xk'opoj a'yanotik ta jbats'il k'optik. K'alal ch'ul alalotik tale, bujts'an nax k'inal xtajinotik sok te jo'taktik ta alalile, kum ya kak'bajtik ta tajimal te bit'il alal keremotike, yan kum te ach'ixetike.

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

-Te jo'one, xi ta yalel te xune. -Ay to ta ko'tan te bit'il atajinon sok te jo'tak ta alalile; ja' la pastik jich ta tajimalil te bit'il ya spas ya'telik te jme' tatike, bit'il ch'uy si', kuch ixim, chenek', kajpel, yak'entayel te k'altike, sts'unel ixim, chenek' sok skanantayel, yilel te wakaxe. Jich nix la jpastiklay kixtabtik, ja' la jtuuntestiklay ta spasel te bintik ay ku'untik ta naje, bit'il te', ton, ak', bakal, jojoch', sbak' sit te'ak'etik, chi' pajetik, ya'binal te'etik sok la jtuunteslaytik te'etik yu'un skajtajibinel bit'il kawayu.

Jich ak'opotel ek te xmale, ay to ta ko'tan te bit'il atajinon sok te jo'tak ta ach'ixile, jich atajinotik te bintik ya sk'an spasel ta naje, te a'telil ya spasik te jme' tikike, bit'il, slich'el waj, yich'el ja' ta k'ib o ta cubeta, yilel te alnich'aniletike, sjuch'el te payin, sak'el te pak'e, spokel te yawil we'el, uch'balil, sts'isel k'u'il pak', yatintesel te alaletike, spasel te we'elile.

Te ixta'bil la tuuntestilaye ay te mantilabile ay te jo'otik la pastiklaye sok ay nix ya spasbotik te jme' jtatike; te bit'il, muyeka, ya jtuuntestik ya'binal te' te yawil we'elile, ja' ya tsobtiklaytik ta ixta'bil ek te bin ma' xtuun nix ta naje, bit'il oxom, p'in, k'ib, tsajal tsots na yu'un, sts'isel k'u'il, ja'ik ito ja' la tuuntestiklay ta ixta'biletik ito.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

Docentes de la coordinación de San Cristobal Tseltal

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yak'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

chenek’

chi’ pajetik

sjuch’el te payin

p’in

Yu’un ya xk’opo a’yejotik sok a:

- Bin sbiil te ts’ibabil k’op june.
- X-awalbey ta k’un te sbiil te tut ts’ibabil k’opetike yu’un ya jnopik te nop’junetike.
- Bin ya kiltikik ta lok’onbaile.
- Ja’bal jich lum k’inaltik li’ ta banti kuxlejaltik te bit’il yakal kilbeytik.

K’oponbeya te bin ya sk’an yalbotik te bin yakal sjojk’obelotik te ts’ibabil k’ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok’onbail, ta slajibal k’op, x-ak’oponbey ta tulan sok ta k’unk’un ja’i p’alap’al k’opetik ts’ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k’opetik bit’il: ch, ch’, p’.

Te xune ya xkuch ixim sok chenek'.

Te muk'ul te'etik ay bayel ya'binal.

Te antse ya jtsobtilayik ta ixta' te bin ma' xtuun ta naje.

Ya xk'opoj a'yantik ta bats'il k'optik te bit'il ch'ul alalotik tale.

Yan ya yak' sbajik te bit'il ach'ixetike.

Jich nix la jpastilay kixtatik sok te jojoch' te chi' pajetike.

Te bintik a'telil ya sk'an pasel te naje, ja' te yich'el ja'e. te sjuch'el payin sok yantik xan bin pasel.

Ja' ya jtsobtilaytik ta ixta'binel te oxome, te p'ine.

Yakuk ak'oponbey te nop junetik te k'op a'yej ts'ibabile, ta patil ya me sts'ibay te tut k'opetik **ch**, **ch'**, **p'**.

Ana'obal stojol...

Ya sk'an yich' ich'el ta muk' te ch'ul alaliletike.

Ya sk'an kich'tik jbajtik ta muk', manchuk ta ach'ix, ta kerem, pajal lek ta ilel.

Ja' we'el kuch'eltik te chenek'e.

Ya kak'tik ta k'apal te jojoch'e.

Ya sk'an tuuntik te chi' paje.

Bayel te ya'tel te tul antsetik, ja' te yich'el ja'e, te sjuch'el payin.

K'oponabeya ta tulan, ta k'unk'un te chajpanbil k'opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoinat ta sk'openel, yu'un te ya yil te bin ut'il ts'ibabil te k'opetike, sok jich nix k'opajuk a'yanuktul, cha' oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna'beyik ya'yejul te bin ts'ibabil k'opetike.
Te bit'il ja'at nopteswane ya sk'an te yakuk achol ta alel bintik xi sk'oplal te la yich' alele.

Bintik ya spastilan te jme' tatike sok yajwal lume

Te tajimal yu'un kalaliltike ja' ya jpastik jich te bit'il xkunixel te tatile, me'ile sok te bintik a'telil ay ta pasel ta Jujun k'a'al; tey abi, k'alal ya xtajinotike ja' jich ya jpastik ito: te mach'a alal muk'ikixe ja' me'il tatil ya ya yak' sbaik, te alal ch'ujch'ul alaletike, ja' te ya spasik alnich'anil.

Ja' jich xan ya jk'aintik ta tajimal te bit'il ya spasik ya'telik te a'tel tuuneletike, te tajimal tel yu'un kalaliltike, tse'e nanix ko'tantik yu'un spastilayel te tajimale.

K'alal julemix ch'uleltike, ya jach jointik ta beel sok ya jointik ta a'tel te jtatike. Te alal tut kereme ya xbajt sok te state, te tut ach'ixe ya xjil ta naj sok te sme'e, yu'un ya skoltay ta spasel bintik pasel ya sk'an ta naje. Yu'un jich ya jach snop ta lek te ya'tele, k'alal ya jtaj kiptik ta ch'iel, lej nujptik ta kuxinel, tey jich ma'ba ayuk wokoltik pasel te a'telil ta jkuxineltik ta baj lum k'inal.

Jich te winike ya xjach yich' ak'beyel ya'tel yu'un slumal, ya yich' lejel bin tu'unel a'telil ya xju' spas,

jich nix ya xju' xtajin sok sjo'tak xan sok jich yantik bin ya sk'an ta pasel sok yantik keremetik.

Li ta banti kuxulotik ito ya jach noptik bintik pasel ya sk'an ta jtajimaltik, yu'un me kalaliltik ts'in abi, tey ya jnoptik yich'el ta muk' jkuxineltik a, sok jich nix xnojp ku'untik spasel ka'teltik ta stojol jlumaltik.

Te yichel ta muk' te ka'teltike yu'un jich lek xkuxinotik sok kalnich'antik sok ta stojol jlumaltik, k'alal ya kich'tik tulan ka'teltik ta tojoltike yu'un ma' ayuk swokolil ya kiltik ta spasel te me ya jna'tikix te a'tele sok jich lek kuxineltik a sok jich bujts'an k'inal ya x-anotik ta kuxlejaltik a, tey jich lek xkuxinotik sok kalnich'abtik sok xkuxinotik sok jlumaltik a.

K'oponbeya ta tulan ta stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaikek.

- Bin ajil ta joltik te ya'ayejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op juneltike
- Bin chajkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxinelile.

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june
- Banti ya xtuun ku'untikik

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te ya sk'an yal sk'op ya'yej ta pasbil ta bej, ta pajk', baytik ts'ibabilik ta ilel sok a'yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

Nopa nail te bin ya ats'ibaye, ja' me ya atuuntes te bin yakal ta nopel sk'oplal ta jun ito.

Ts'ibaya te bin la anop ta awo'tan yu'un sts'ibayele.

Koltaya abajik te bit'il nop junexe.

Yakuk ak'oponbey ta stojol te jay tul nop junexe ta apisilike.

Ts'ibaya jun k'op a'ye, a'aya stojol te bin yakal ta jojk'oyele, yu'un jich ya ats'ibay.

ts'ibaya

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un sk'oponel te ts'ibabil jun pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'ibayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejeluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

ch

chinam ☐ chuch ☐

chikin ☐ ch'ak ☐

jojoch' ☐ lejch ☐

ch'

ch'isch ☐ ch'um ☐

chenek' ☐ ch'oj ☐

ch'unel ☐ cheb ☐

p'

pajel ☐ p'is ☐

p'ij ☐ lap'al ☐

p'in ☐ lapel ☐

K'oponbeya ta stojol te nop junetike, yakuk snajkanik p'ijx banti jich pajal sok ta ilel te p'alap'al k'opetike jich bit'il ayuk nakatik te **ch**, **ch'**, **p'**.

Cha’ kojt chuch

Lajchay kojt ich

Oy chan wol ch’um

La jman ox p’is ich jti’

Ay bayel p’olemik jmut

K’opona sok te nop junetik sok ya me awa’antayik bin ya sk’an yal ka’aytik ta tojoltik te k’opetike.

ch'ix	ch'in	p'ij
chan	p'is	P'in

la jman _____ ta jlumal

la jiman _____ pajch'

oy _____ wol ch'um

bayel ta _____ la jpoch' ixim

la jman ox _____ ich jti

ay bayel ta _____ stomut te ants

K'opona sok lok'taya te ts'ibabil k'op a'yejetike.

- Te nop junetike, ya me sts'ibayik sk'op yarayik ta stojol tul sjortak, ya me slej te mach'a tuluke, ja' bal te noptes wanej june, ja' bal sbankil, ja' bal te mach'a jun yo'tan soke, o yan tal a. Te bin ya sts'ibayeteb nax me.

- Ta patil ts'iin, ya me yich' k'anbeyel ta stojol te nop junetike binaju' yu'un sts'ibayel.

- Ta slajibal k'op te nopteswanej june, ya me scholbey sk'oplal te bin yu'un muk' sk'opalalul te yakuk na'tik sts'ibayel te june.

X-awalbey te nop junetike te jich sbiil te chajpanbil jun te ya noptik ito: **Ya xk'opo a'yanotik sok te yantik kersanuetike** sok x-ajojk'obey ta stojolik bintik ya skuyik te ya xbajt noptikik yilel ta june x-alok'tay ta yaxal bonbil lejchel te' te sk'op ya'yejik te laj yalik te nop junetike sok x-ak'anbey te yakuk sk'ayin slok'tay ta sjun, yakuk me x-akoltay ta spasel.

Sjukebal chajpanbil jun 7

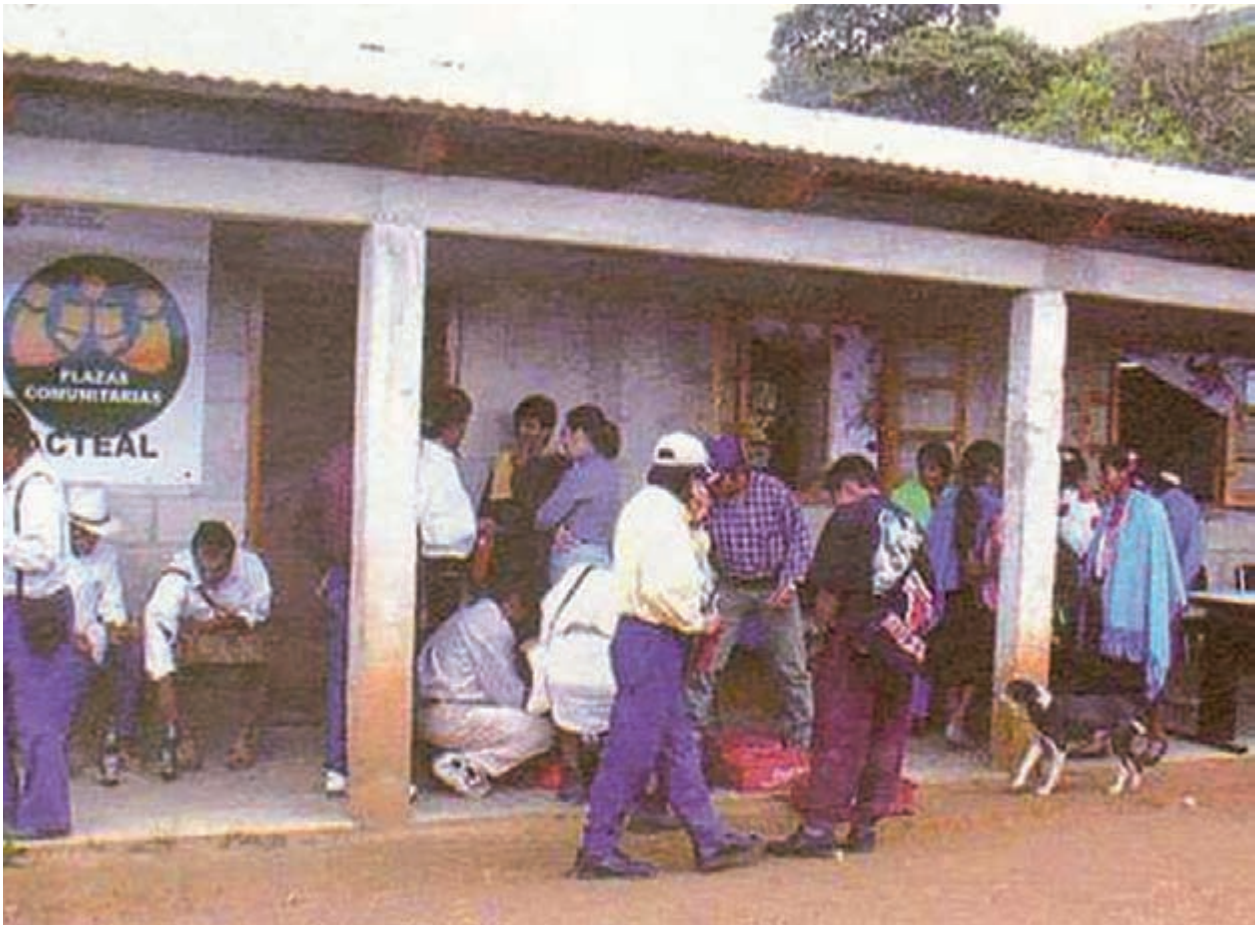

Ya xk'opo a'yanotik sok te yantik kersanuetike

A'yanik ta stojol te bin ya awilik te lok'onbaile sok yakuk ats'ibay te tulan k'opetike.

Te bin jna'otik...

Ya xk'opo a'yanotik sok te yantik kersanuetik

Li' ta spamal lum yu'un estaro, ay oxlajunebotik ta chajp te bit'il ya xk'opojotik bit'il bats'il k'op

K'oponbeya ta tulan sok ta k'unk'un ta stojolik te nop junetik ts'ibabil jun pasbil li' ito sok ta yan scha' welel jun yu'un tey ya xlaj ta alel spisil te k'ope sok jich xbajt ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk slejik ta ilel te tsajal k'op pasbilike, bin jechuk ya yal te juju chajp te k'opetike, ya me akoltay ta yilel.

ku'untikik, ja' nax ta yantik sk'opikik, jich yantik kum stalel te kuxineltik bin ut'il jk'ayemaltik kich'otik sok yantik te bit'il jchapoj bajtik ta kuxinele sok yantik te bit'il jk'ayemaltik kich'otik sok lumaltike.

Te mach'a tsobol yajwal slumale ja'ik me te tseltale, te tsotsile; jich ts'in ma' k'ejeluk kiloj jbajtik sok kom pajaluk jich xk'opojikek te bit'il k'optike.

Te jk'ayemalil kich'obeytik te namey jkuj mantik te bit'il juju chajp lumotike, ich'bil me ta muk' yu'un muk'ul ajwaliletik, te yu'un, muk' sk'oplal te ayuk ta ko'tantik ya'antayel spasel sk'oplal sok spasel te sk'ayemal jlumaltik te ayix ja'wil nojpenix tel ku'untik, ja' nix jich ya sk'an kich'beytik ta muk' te yantik sk'ayemal yantik pam lum sok bit'il sk'ayemal stalel te kaxlan lumetike.

Ja' nix jich ya sk'an kak'beytik snopik te alnich'aniletike, ach'ix, kerem sok te yakalik to tel te ch'iele, te bintik ut'il sk'ayemalik te jlumaltike, k'alal jich jna'beytik lek sk'oplalil ito, yu'un jich kich'tik ta muk' te stalel skuxinel te jme'tatik nameye sok te bin ut'il sk'ayemal skuxlej te jlumaltik ta ora ito.

Te pasbil sts'ibayel k'op jun ito, ja' spasojik te:

VÁZQUEZ Cruz Ramón jachem ta , El pozo, San Juan Cancuc

- Banti jich awilo te ts'ibabil k'op jun ito.
- Banti ya xtuun ta scholel ta alel.
- Bin stuuk ku'untik.
- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an yalbotik te ts'ibabil k'op june.
- Bin ya sk'an ya k'botik na'tik stojol te k'op a'yej.

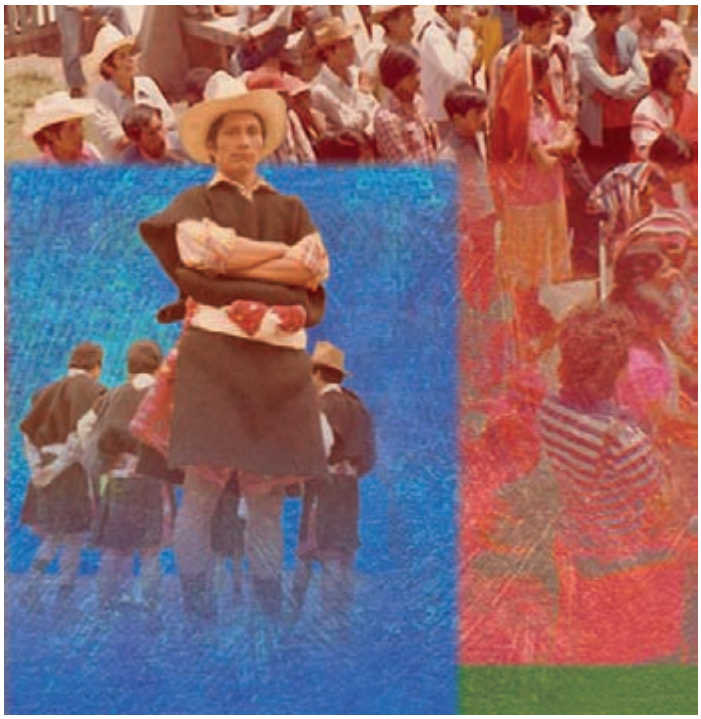

kersanuelik

estaro

ko'tantik ya'antayel

kerem

Yu'un ya xk'opo a'ayejotik sok a:

- Bin sbiil te ts'ibabil k'op june
- X-awalbey ta k'un te sbiil te tut ts'ibabil k'opetike yu'un ya jnopik te nop'junetike
- Bin ya kiltikik ta lok'onbaile
- Ja'bal jich lum k'inaltik li' ta banti kuxlejaltik te bit'il yakal kilbeytik

K'oponbeya te bin ya sk'an yalbotik te bin yakal sjojk'obelotik te ts'ibabil k'ope, ta spatilal yakuk yilik te bin ay ta ilel ta lok'onbail, ta slajibal k'op, x-ak'oponbey ta tulan sok ta k'unk'un ja'i p'alap'al k'opetik ts'ibabil ito, ya me xbajt yilik te tut k'opetik bit'il: r, '.

Ya xk’opo a’yanotik sok te yantik kersanuetike.

Ay oxlajunebotik ta chajp te ya xk’opojotik te bit’il bats’il k’ope li’ ta spamal lum yu’un estaro.

Muk’ sk’oplal te ayuk ta ko’tantik ya’antayel sok spasel te sk’ayemal lumaltike.

Ya sk’an ka’beytik snopik jk’ayemaltik te alnich’anetike, ach’ix, kerem.

Yakuk ak’oponbey te nop junetik te k’op a’ayej ts’ibabile, ta patil ya me sts’ibay te tut k’opetik r, ’.

Ana’obal stojol...

jpisiltik te bit’il kersanuotike, ich’bilotik ta muk’ yu’un kuxineltik.

li’ ta jlum k’inaltik estaro bayel ta chajp te k’ayemaltike, yakuk kak’tik ta ko’tantik.

spisiluk te bitik ay ta jlumaltikike yakuk kak’tik ta ko’tantik ta ya’antayel sok kalnich’antik.

manchuk ta kerem, ach’ix, pajal ilbilotik ta stojol te ley sbile, manchuk ta yantik te kuxlejaltike jich pajal ich’bilotik ta muk’.

K’oponabeya ta tulan, ta k’unk’un te chajpanbil k’opetik te nop junetike ta patil yakuk sjoinat ta sk’openel, yu’un te ya yil te bin ut’il ts’ibabil te k’opetike, sok jich nix k’opajuk a’yanuktul, cha’ oxtul nop junetik ta stojol te bin ya sna’beyik ya’yejul te bin ts’ibabil k’opetike.
Te bit’il ja’at nopteswane ya sk’an te yakuk achol ta alel bintik xi sk’oplal te la yich’ alele.

Yantik k'ayemal kuxinel ta k'ejel lum kinal

Li' ta jlumal ito, ya x-a'tejon ta sch'ixil k'a'al yu'un jich ya jtaj we'el kuch'bal sok te kalnich'ane; te bintik ya jlok'esel ta jlum k'inale ya xbajt chon ta jlumal o ta kaxlan lum; jich tey ya kil yantik kristianoetik a; ya xk'opo a'yanik, ya stse'ej a'yej sbaik.

Jich ya kil te ya jech xtuun ku'un jbajtikik, bit'il ay kala p'olmal ito, ya jchonbey ta stojolik, jich ja' ya smanbonik; ta jpisiltikik ya jech jk'an bajtikik yu'un scholel sok ya'antayel bintik ay ta kuxineltikik.

Ja' jich ka'ayobey sk'op ya'ayejik te jlumale, te ya laj xk'opoj x-a'yanik sok yantik kristianoetik ta wokolwan te ya'antayel ta stojol te yantik jlumaltik te bintik ay ta ko'tantike, te bintik ya jna'tik ta joltike, bintik lek ya kiltike sok bin ut'il sk'ayemal te jlumaltike, ja' yu'un te bit'il juju chajp yan yantik te kuxineltike sok te k'op ka'ayejtike. Jich ts'iin, pajal ilbilotik sok

---

K'oponbeya ta tulan ta stojolik te ts'ibabil jun ito, te nop junetike yu'un jich ya ya'yik stojol te k'op a'yejetik ts'ibabile, ta spatilal yakuk sjoinat ta sk'oponel, laj awo'tan abi, yakuk yal sk'opik bin kati ya yal te ts'ibabil june, jich xan ya sk'an yakuk x-ajok'obey k'opetik yu'un te bin yakalotik ta yilele, ja' nix jich ek te nop junetik yakuk sjok'obey sbaikek.

ich'ibilotik ta muk' ta ley sok ya sk'an kich'tik ta muk' te yantik jlumaltike sok jich ya yich'otikik ta muk' ek.

- Bin ajil ta joltik te ya'yejul te ts'ibabil june
- Bin laj yalbotik ka'aytik ta scha' chajpal ts'ibabil k'op junetike
- Bin chUjkulal laj tajtik ta a'yel stojol ta banti ts'ibabil k'op junetike.
- Bin ut'il ya stak' jchajpan bajtik yu'un ya xlekub te kuxinelile.

Yakuk xjach k'opojuk yo'tanik te nop junetike bin ya snopik yu'un te bin yakal ta jojk'oyele.

- Bin stuuk ku'untik te ts'ibajel june
- Banti ya xtuun ku'untikik

Jojk'obeya te nop junetike, te bin ut'il pasbil ta jun te ya sk'an yal sk'op ya'yej ta pasbil ta bej, ta pajk', baytik ts'ibabilik ta ilel sok a'yinik me ta stojol te bin jichuk ya yalik te nop junetike.

Nopa nail te bin ya ats'ibaye, ja' me ya atuuntes te bin yakal ta nopel sk'oplal ta jun ito.

Ts'ibaya te bin la anop ta awo'tan yu'un sts'ibayele.

Koltaya abajik te bit'il nop junexe.

Yakuk ak'oponbey ta stojol te jay tul nop jumexe ta apisilike.

Ts'ibaya jun k'op a'aye, a'ya stojol te bin yakal ta jojk'oyele, yu'un jich ya ats'ibay.

K'opona te ban k'alal ya xju' awu'un sk'oponel te ts'ibabil jun pasbil ta yan wel june yu'un me li' ya alekubtes ta sts'ibayel te banti lekubtesel ya sk'an pasele.

ts'ibaya

Ts'ibaya biluk jun k'op a'ye ya ak'an spasele, ja' chikan te bin a'yejeluk yakal awilbele.

Yu'un spasel ta naj

K'anbeya ta stojolik ta juju tul te nop junetike yu'un yakuk sbonik ta sts'ibayel te lok'onbaile yu'un ya xbajt snopik ts'ibajel sok a.

ts'ibaya

chi' te lu _____ se

k'anix te tu _____ isna

ay yisim te we _____ ux

tut te bu _____

bu _____ un te kawu

ay ta ko _____ al te wakax

K'opona sok te nop junetik sok ya me awa'antayik bin ya sk'an yal ka'aytik ta tojoltik te k'opetike.

Pedro Santiz Pérez

Jo’bel Chiapa jo’eb yu’un mayo ya wilal 1993.

Ya jtikonbat tel spatibal awo’tan lekuk ayex ta anajik sok awal anich’an. ta spatilal ito te la jpatbeyex awo’tanik ay bin ya kalbeyex awa’ayik.

Jich ito kumpare ay bin ya kalbetel awa’ay. yu’un ya xk’ubon bael ta a’tel xa awalbey ya’ay te jme’jtate mamchuk smel yo’tanik ta tojol.

Ja’ nax jich la kalbeyex awa’ayik cha’ ox p’al k’op. K’opon jbajtik ta bin ora sutontel ta a’tele.

Mikel Lopez Jolchij.

K’oponaik te ts’ibabil june a’yanik ta stojol bin ya yal te k’ope.

schebal yilel jbajtik te me nojpenix ku'untike.

- Ya jk'opon te tut k'op ts'ibabile sok te bin ya sk'an yak'bon jna' stojole.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jna'bey stojol te bin ya yal te k'opetike k'alal yakal ka'aybel stojol k'op a'yeje.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jolin te bin ut'il chajpanbil te ts'ibabil k'ope.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya xk'ot ta jol ta spasel te bin ya yal te ts'ibabil june.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jna'bey sbaj te tut k'opetik ta bantik ts'ibabil ta june.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jts'ibay cha' ox p'al k'op yu'un jich ya xju' spasel ta sts'ibayel k'op ku'un a.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jts'ibay k'op a'yej, ma' me ya kich' ta muk' te bin ut'il lek ts'ibayel ya sk'ane.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Ya jnotes junetik te bintik ya xlaj tuunuk ta pasele.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

- Te jts'ibajele lek chikan ta ilel.

  ☐ (yak) ☐ (ma'uk)

Notas

Notas

Notas

HOJA DE AVANCES
Sbabial yilel jbajtik te me nojpenix ku'untike

Nombre de la persona joven o adulta _____

Apellido paterno | Apellido materno | Nombre/s

RFE o CURP _____

Marque con una ✓ las habiidades que se hayan completado satisfactoriamente en cada unidad.

Unidad 1

	Sí	No
• Menciona el contenido posible de un texto a partir de sus características	☐	☐
• Lee y comprende frases sencillas	☐	☐
• Lee palabras	☐	☐
• Comenta sus puntos de vista después de haber escuchado un texto	☐	☐
• Escribe su nombre completo correctamente	☐	☐
• Identifica el uso de mayúsculas y minúsculas	☐	☐
• Expresa oralmente las ideas de un texto que va a escribir	☐	☐

Hago constar que la persona joven ó adulta completó satisfactoriamente esta unidad.

Fecha _____

_____

Nombre y firma del asesor/a

Unidad 2

	Sí	No
• Menciona el contenido posible de un texto a partir de sus características	☐	☐
• Lee frases y explica su contenido	☐	☐
• Menciona las ideas expresadas en un texto leído	☐	☐
• Busca el significado de palabras que no conoce	☐	☐
• Comprende el significado de palabras a partir de la situación	☐	☐
• Escribe datos generales de identificación	☐	☐
• Identifica el uso de mayúsculas y minúsculas	☐	☐
• Expresa oralmente las ideas de un texto que va a escribir	☐	☐
• Expresa oralmente la posible organización de las ideas en un texto	☐	☐

Hago constar que la persona joven ó adulta completó satisfactoriamente esta unidad.

Fecha _____

_____

Nombre y firma del asesor/a

SEP
SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA

conevyt
CONSEJO NACIONAL DE EDUCACIÓN PARA LA VIDA Y EL TRABAJO

IEA

INSTITUTO NACIONAL PARA LA EDUCACIÓN DE LOS ADULTOS

MEVyT Modelo Educación para la Vida y el Trabajo

Gente INEA por un México mejor

Ta matanal chich' pukel

DISTRIBUCIÓN GRATUITA

Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op • Tseltal • Bats' il k' op